

स्थानीय राजपत्र

रुवी भ्याली गाउँपालिकाद्वारा प्रकाशित

खण्ड ६ धादिङ, बागमती प्रदेश, नेपाल, २४ माघ २०७९ साल (संख्या: २३)

भाग-२

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

प्रस्तावना: बालबालिकाको सुरक्षा, संरक्षण, विकास र सहभागिता अभिवृद्धि गर्दै बालअधिकारको सम्मान, पालना, सम्बर्द्धन, परिपूर्ति एवं बालमैत्री स्थानीय तह निर्माण गरी बालबालिकाको सर्वोत्तम हित कायम गर्न बालअधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि, नेपालको संविधान, प्रचलित बालबालिका सम्बन्धी विद्यमान कानूनहरू तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले परिकल्पना गरेको विषयहरूलाई कार्यान्वयन गर्न वाञ्छनीय भएकोले नेपालको संविधानको भाग १८ धारा २२६ ले दिएको अधिकार तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको परिच्छेद १५ को दफा १०२ र बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०७५ को परिच्छेद ६ को दफा ६० (२) र (३) ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी यो कार्यविधि तयार गरी लागु गरिएको छ ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

परिच्छेद— १

प्रारम्भिक

१. सक्षिप्त नाम र प्रारम्भ: (१) यस कार्यविधिको नाम बालअधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९ रहेको छ ।

२) यो कार्यविधि स्वीकृत भएको मिति देखि प्रारम्भ हुनेछ ।

२. परिभाषा: बिषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा,

क) “संविधान” भन्नाले नेपालको संविधानलाई सम्झनुपर्छ ।

ख) “ऐन” भन्नाले स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ र बालबालिका सम्बन्धि ऐन, २०७५ सम्झनु पर्छ ।

(ग) “कार्यविधि” भन्नाले रूवी भ्याली गाउँपालिकाद्वारा जारी गरिएको बालअधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९ सम्झनु पर्छ ।

घ) “बालबालिका” भन्नाले नेपाल कानून अनुसार १८ वर्ष उमेर पूरा नगरेका र अन्तर्राष्ट्रिय कानून अनुसार १८ वर्ष उमेर पूरा नगरेका सबै व्यक्तिहरूलाई सम्झनु पर्छ ।

ङ) “बालबालिका डेक्स” भन्नाले रूवी भ्याली गाउँपालिकाले गाउँपालिका कार्यालय र वडा कार्यालयमा स्थापना गरिएको बालबालिका सम्बन्धी काम गर्ने डेक्सलाई सम्झनु पर्छ । जसलाई महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक शाखा समेत भनिनेछ ।

च) “सम्पर्क व्यक्ति (Focal Person)” भन्नाले रूवी भ्याली गाउँपालिकाले गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय र वडा कार्यालयमा स्थापना गरिएको बालबालिका डेक्समा रही काम गर्न तोकिएको व्यक्तिलाई सम्झनु पर्छ ।

(छ) “बाल अधिकार समिति” भन्नाले बालबालिकाको आधारभूत अधिकारहरूको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्नका लागि गठन गरिएका गाउँपालिकास्तरीय, वडास्तरीय, विद्यालय स्तरीय(विद्यालयमा रहेको गुनासो सुनवाई समिति समेत) र समुदायस्तरीय समितिहरूलाई सम्झनु पर्दछ ।

ज) “बालमैत्री स्थानीय शासन समिति” भन्नाले बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन कार्यविधि (२०६८) बमोजिम गठन भएका समितिलाई सम्झनु पर्छ ।

झ) “बाल क्लव” भन्नाले विद्यालय तथा समुदायस्तरमा बालबालिकाहरूको सहभागितामा गठन भएका गाउँपालिकामा सूचीकृत भइ संचालनमा रहेका बाल समूहहरूलाई सम्झनु पर्दछ । जसलाई बालक्लव वा बाल समूह भनिनेछ ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

- झ) “संरक्षक तथा संरक्षक शिक्षक” भन्नाले बालक्लवलाई नियमितरूपमा संचालन तथा व्यवस्थापन गर्न समुदायको हकमा संरक्षक र विद्यालयको हकमा संरक्षक शिक्षक भन्ने बुझ्नु पर्दछ ।
- ञ) “प्रधान संरक्षक” भन्नाले विद्यालयमा गठन भएका बालक्लव तथा संरक्षक शिक्षकलाई नियमित रूपमा अनुगमन, नियन्त्रण, निर्देशन र व्यवस्थापनका लागि सम्बन्धित विद्यालयको प्रधानाध्यापकलाई सम्झनु पर्दछ । समुदायको हकमा सम्बन्धित वडाको बाल अधिकार समितिले तोकिएको सदस्य वा वडा अध्यक्षलाई बुझ्नु पर्दछ ।
- ट) “बालसञ्जाल” भन्नाले रूवी भ्याली गाउँपालिका तथा वडास्तरमा गठन भएका बालबालिका तथा बालक्लवहरुको सञ्जाललाई सम्झनु पर्दछ ।
- ठ) “गैरसरकारी संस्था” भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम स्थापना भएका र स्थानीय तहसँग समन्वय गरी कार्य सञ्चालन गर्ने गैर नाफामूलक सामाजिक संस्था सम्झनुपर्छ ।
- ड) “बालविकास केन्द्र” भन्नाले गाउँपालिका तथा वडाका समुदायस्तरमा स्थापना भएका बालविकास केन्द्रलाई सम्झनु पर्दछ ।
- ढ) बाल मनोविज्ञ भन्नाले बालबालिकाको मनोविज्ञानसँग सम्बन्धित तालिम प्राप्त मनोविज्ञ तथा मनोविमर्शकर्तालाई बुझ्नुपर्दछ ।
- ण) “स्थानीय तह” भन्नाले गाउँपालिका, नगरपालिकालाई सम्झनु पर्दछ ।
- त) “बाल कल्याण कोष” भन्नाले बालअधिकारको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्नका लागि वडा तथा गाउँपालिकामा खडा गरिएको बालकल्याण कोषलाई सम्झनु पर्दछ ।
- थ) “प्रमाणपत्र” भन्नाले गाउँपालिका कार्यालयमा सूचिकृत भएका बालक्लवहरुलाई दिइने सूचिकृत प्रमाणपत्र सम्झनु पर्छ ।
- द) “गाउँपालिका” भन्नाले रूवी भ्याली गाउँपालिका सम्झनुपर्ने छ ।
- ध) “अध्यक्ष” भन्नाले रूवी भ्याली गाउँपालिकाको अध्यक्ष सम्झनु पर्छ ।
- न) “उपाध्यक्ष” भन्नाले रूवी भ्याली गाउँपालिकाको उपाध्यक्ष सम्झनु पर्छ ।
- प) “वडा” भन्नाले रूवी भ्याली गाउँपालिकाको वडा सम्झनु पर्छ ।
- फ) “वडाध्यक्ष” भन्नाले रूवी भ्याली गाउँपालिकाको वडाध्यलाई सम्झनु पर्छ ।
- ब) प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत भन्नाले रूवी भ्याली गाउँपालिकाका प्रमुख प्रशासकिय अधिकृतलाई संझनुपर्दछ ।
- भ) “सभा” भन्नाले रूवी भ्याली गाउँपालिकाको गाउँ सभालाई सम्झनु पर्छ ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

म) “कार्यपालिका” भन्नाले .रूवी भ्याली गाउँकार्यपालिकालाई सम्झनु पर्छ ।

३. उद्देश्य: यस कार्यविधिको उद्देश्य देहाय बमोजिम हुनेछः—

क) सबै प्रकारका बालबालिकाको अधिकारको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्न ।

ख) बालमैत्री स्थानीय शासन र विद्यालय शान्तिक्षेत्र अभियान प्रवर्द्धन गर्न ।

ग) बालबालिकासँग सरोकार राख्ने स्थानीय विकासका हरेक प्रक्रियामा बालबालिकाको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्न ।

घ) बालबालिकामाथि हुने हिंसा, दुर्व्यवहार, हानी र जोखिम न्यूनिकरण गर्न ।

ङ) बालबालिकाको अभिलेख (घटना व्यवस्थापन, सूचना, तथ्यांक, जन्मदर्ता) व्यवस्थापन गर्न ।

(च) बालअधिकार संरक्षण र सम्बर्द्धनका लागि सरकारी, गैरसरकारी र अन्य सरोकारवालाहरूबीच समन्वय, सहकार्य र साझेदारी स्थापना गर्न ।

परिच्छेद— २

बालमैत्री शासन समिति, बालबालिका डेक्सको स्थापना र संचालन

४. बालमैत्री स्थानीय शासन समिति गठन, काम कर्तव्य र अधिकार

बाल बचाउ, बालसंरक्षण, बाल विकास र बाल सहभागिताको विषयमा स्थानीय तहको नीति, संरचना, पद्धति र कार्य प्रकृत्यामा मुलप्रवाहीकरण गर्नका लागि बालमैत्री स्थानीय शासन राष्ट्रिय रणनीति २०६८ ले दिएको अधिकारका आधारमा एक बालमैत्री स्थानीय शासन समिति गठन हुनेछ । जसमा निम्नानुसारका सदस्यहरू रहनेछन ।

(१) अध्यक्ष, गाउँपालिका	—अध्यक्ष
(२) उपाध्यक्ष, गाउँपालिका	—उपाध्यक्ष
(३) गाउँपालिकाले मनोनयन गरेको स्वास्थ्य संस्थाका प्रमुख/प्रतिनिधि (१ जना)	—सदस्य
(४) शिक्षा शाखा प्रमुख/प्रतिनिधि (१ जना)	—सदस्य
(५) महिला बालबालिका शाखा प्रमुख/प्रतिनिधि (१ जना)	—सदस्य
(६) गैसस प्रतिनिधि (महिला र बालबालिकाको क्षेत्रमा कार्यरत (१ जना)	—सदस्य
(७) स्थानीय विद्यालय वा स्वास्थ्य व्यवस्थापन समिति मध्येबाट गाउँपालिकाले	

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

- मनोनयन गरेको प्रतिनिधि (१ जना) —सदस्य
- (८) गाउँपालिकामा कार्यरत महिला शिक्षक वा महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका मध्येबाट गाउँपालिकाले मनोनयन गरेको प्रतिनिधि (१ जना) —सदस्य
- (९) गाउँपालिका स्तरीय बाल संजालका प्रतिनिधि २ जना (कम्तिमा १ जना बालिका समेत) —सदस्य
- (१०) गाउँपालिका बालअधिकार समितिको प्रतिनिधि (१ जना) -सदस्य
- (११) गाउँपालिकाका बालबालिका डेक्स हेर्ने व्यक्ति —सदस्य
- (१२) गाउँपालिकाका प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, सदस्य 'सचिव बालमैत्री स्थानीय शासन समितिले आवश्यकता हेरी सरोकारवालालाई आमन्त्रित सदस्यको रूपमा बैठकमा निम्त्याउन सक्ने छ ।

५. बालमैत्री स्थानीय शासन समितिको काम कर्तव्य र अधिकार:

- ५.१ गाउँपालिकाको बालबालिका सम्बन्धि नीतिगत निर्णयहरू गर्ने ।
- ५.२ गाउँपालिकाको बालबालिका सम्बन्धि योजनाहरूलाई गाउँकार्यपालिकाबाट निर्णय गराउने ।
- ५.३ गाउँपालिकामा कार्यरत निकायहरूलाई बालबालिका सम्बन्धी कार्यमा समन्वय गर्ने ।
- ५.४ गाउँपालिकामा भएका बालबालिका सम्बन्धी कार्यहरूको समग्र अनुगमन गर्ने ।
- ५.५ गाउँपालिकामा बालमैत्री स्थानीय शासनका लागि अनुसूची ४ मा उल्लेख भए अनुसारको सुचक पुरा गर्नका लागि नेतृत्व तथा सहजिकरण गर्ने ।
- ५.६ बालमैत्री स्थानीय शासन समितिको बैठक वर्षमा कम्तिमा ३ पटक वस्नेछ । बैठकको कार्यविधि समिति आफैले तय गरे अनुसार हुनेछ ।

६. बालबालिका डेक्सको स्थापना: (१) प्रत्येक वडा कार्यालयमा र गाउँपालिका कार्यालयमा बालबालिका डेक्स स्थापना गरिनेछ । बालबालिका डेक्स संचालन गर्नको लागि कम्तिमा एक जना कर्मचारी नियुक्त गरिनेछ । कर्मचारी नियुक्त नभए सम्म कार्यालयको महिला बालबालिका शाखामा कार्यरत कर्मचारी वा बालअधिकारका क्षेत्रमा अनुभवी कर्मचारी मध्ये एकजनालाई सम्पर्क व्यक्ति तोकिने छ ।

२) बालबालिका डेक्सको काम, कर्तव्य र संचालन देहाय बमोजिम हुनेछ ।

क) सबै प्रकारका बालबालिकाको तथ्यांक र सूचनाको अध्यावधिक गर्ने ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

“स्पष्टीकरण” सबै प्रकारका बालबालिका भन्नाले अपाङ्गता भएका, श्रमिक, सडक बालबालिका, अनाथ, असहाय, अशक्त, मानसिक असन्तुलन भएका र यौनिक अल्पसंख्यक समेतलाई बुझाउँछ ।

ख) बालक्लव तथा बाल सञ्जालहरूको सूचीकृत गर्ने ।

ग) बालबालिका, गाउँपालिका र सरोकारवालाहरूबीच सम्बन्ध र समन्वय विस्तार गर्ने ।

घ) बाल अधिकार समिति, बालमैत्री स्थानीय शासन समिति, बाल संरक्षक, संरक्षक शिक्षक, प्रधान संरक्षक, बालक्लव, बालक्लव संजालहरूबीच समन्वय सहकार्य गर्ने ।

ङ) बालअधिकारमा आधारित सहभागितामूलक विधिबाट बालबालिकासँग सम्बन्धित योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र क्रियाकलापहरूमा सहजीकरण गर्ने ।

च) बालक्लव, बालक्लव संजाल गठन तथा बाल भेलाको सहजीकरण गर्ने ।

छ) गाउँपालिका बालअधिकार समितिको सचिवालयको प्रमुखको रूपमा कार्य गर्ने ।

ज) गाउँपालिकाले तोकेको बालबालिका सम्बन्धी अन्य कार्य गर्ने ।

७. बाल अधिकार समिति गठन, काम, कर्तव्य र अधिकार: (१) गाउँपालिकामा देहाय बमोजिमको बालअधिकार समिति गठन गरिनेछ ।

क) गाउँपालिकाको उपाध्यक्ष: -संयोजक

(ख) गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखा प्रमुख -सदस्य

(ग) गाउँपालिका शिक्षा शाखा प्रमुख -सदस्य

(घ) गाउँपालिकामा बालअधिकारको क्षेत्रमा कार्यरत गैह्रसरकारी संस्थाहरूमध्ये गाउँपालिकाबाट मनोनयन गरिएको १ जना: -सदस्य

(ङ) सामुदायिक विद्यालयका संरक्षक शिक्षकहरूमध्येबाट छनौट गरी पठाएको १ जना -सदस्य

(च) गाउँपालिकामा रहेको प्रहरी कार्यालयको प्रमुख - सदस्य

(छ) संस्थागत विद्यालयका संरक्षक शिक्षक मध्येबाट छनौट गरी पठाएको १ जना -सदस्य

(ज) बालक्लव गाउँ सञ्जालबाट १ बालिका सहित २ जना -सदस्य

झ) अपाङ्गता भएकाहरूको संस्थाबाट १ जना -सदस्य

ञ) मदरसाहरू मध्येबाट छनौट गरि पठाएको १ जना -सदस्य

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

- ट) चिकित्सक, बालचिकित्सक, बालमनोविज्ञ वा बालमनोविशर्कर्ता १ जना -सदस्य
- ठ) दलित, मुस्लिम, अल्पसंख्यकवाट गाउँकार्यपालिकाले छनौट गरेको महिला १ जना -सदस्य
- ड) महिला स्वास्थ्य स्वमसेविकावाट छनौट गरि पठाएको १ जना -सदस्य
- (ढ) बालबालिका डेस्क हेर्ने सम्पर्क व्यक्ति: -सदस्य सचिव
- ण) प्रतिनिधि ..... आमन्त्रित सदस्य गाउँपालिकामा कार्यरत विकास साझेदारहरु

२) बाल अधिकार समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिमको हुनेछ,

क) रूवी भ्याली गाउँपालिकामा विशेष हेरचाह र संरक्षणको आवश्यकता भएका बालबालिका तथा सबै बालकालिकाको तथ्यांक संकलन गर्ने, अद्यावधिक गर्ने र गाउँपालिकामा पेश गर्ने ।

स्पष्टीकरण: विशेष हेरचाह र संरक्षणको आवश्यकता भएका बालबालिका भन्नाले आमाबाबु, अभिभावकविहीन अनाथ बालबालिका, अस्पताल वा अन्य कुनै सार्वजनिक स्थानमा अलपत्र अवस्थामा छाडिएका वा फेला परेका तथा बाबुआमाबाट अलगिएका वा बाबुआमा पत्ता नलागी बेवारिस भएका बालबालिका, बाबुआमालाई गम्भीर शारीरिक वा मानसिक अपाङ्गता वा अशक्तता भएको कारण उचित हेरचाह नपाएका बालबालिका, कानुनी विवादमा परेका बालबालिकामध्ये वैकल्पिक हेरचाहको लागि सिफारिस भएका बालबालिका, थुनामा रहेका वा बन्दी बाबु वा आमासँग आश्रित भई कारागारमा रहेका बालबालिका, जबरजस्ती करणीबाट जन्मिएको सन्तानलाई आफूले पालनपोषण गर्न नसक्ने भनी निवेदन परेका बालबालिका, बाबु, आमा वा अभिभावकबाट दुर्व्यवहार, हिंसा वा बेवास्ता भएको कारणले बालबालिकाको उच्चतम हितको लागि परिवारबाट अलग गरिएका बालबालिका, जबरजस्ती वा बँधुवा प्रकृतिका वा जोखिमपूर्ण वा निकृष्ट प्रकृतिको वा प्रचलित कानून विपरीत श्रममा संलग्न वा धुम्रपान, मद्यपान एवं अन्य लागूऔषधको कुलतमा फसेका, एच.आई.भी. सङ्क्रमित बालबालिका, गम्भीर शारीरिक वा मानसिक स्वास्थ्य समस्याका कारण जीवन जोखिममा रही बाबुआमा वा परिवारबाट उपचारको व्यवस्था हुन नसकेको वा सामान्य जीवन यापन गर्न कठिनाई भएका बालबालिका, बालबालिकाविरुद्धको हिंसा वा बालयौन दुर्व्यवहारबाट पीडित भएका वा त्यस्तो जोखिममा रहेका बालबालिका, सशस्त्र द्वन्द्व वा विपदका कारणले बाबुआमा दुबै वा आमाबाबुमध्ये एक गुमाएका वा आफू नै शारीरिक वा मानसिक रूपमा घाइते भएका वा अपाङ्गता भएका बालबालिका, परित्यक्त तथा सडकमा आश्रित बालबालिका, कानुन बमोजिम तोकिएका अन्य बालबालिकालाई बुझाउनेछ ।

ख) रूवी भ्याली गाउँपालिकामा बालबालिकाको क्षेत्रमा कार्यरत संघ संस्था, बाल क्लब, मञ्च, समुह, बाल अधिकार समिति, न्यायिक समिति, निगरानी समिति, मेलमिलाप केन्द्र, आपतकालिन संरक्षण केन्द्र लगायतका निकायहरुको फेहरिस्त तयार पार्ने र यस्ता निकायहरुसँग आवश्यक समन्वय, सहकार्य र साझेदारी गरी बाल अधिकारको संबर्द्धनात्मक र संरक्षणात्मक कार्यहरु गर्ने गराउने ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

ग) बालबालिकाको क्षेत्रमा स्थानीय आवश्यकता पहिचान गरी संघीय सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारका विभिन्न निकायहरू र विकासका साझेदार संस्थासँगको समन्वयमा समुदायमा आधारित कार्यक्रमहरूको तर्जुमा र कार्यान्वयन गराउन आवश्यक समन्वय गर्ने, बालबालिकासँग सम्बन्धित योजना तर्जुमा, कार्यक्रमको रेखदेख, अनुगमन, मूल्याङ्कन र निरीक्षण गर्ने ।

घ) बालअधिकारको संरक्षण र संबर्द्धनका निमित्त चेतना अभिवृद्धि, जागरण सिर्जना गर्ने

ङ) स्थानीय संघसंस्थालाई बालबालिकाको क्षेत्रमा कार्य गर्न उत्प्रेरणा, समन्वय र साझेदारी गर्ने । कार्यक्रमको संचालन गर्नको लागि आवश्यक परामर्श, सुझाव तथा निर्देशन दिने ।

च) बाल अधिकार हननका सम्बन्धमा आएका उजुरीहरूलाई सम्बन्धित निकायमा सिफारिश गरी पठाउने एवं समन्वयकारी भूमिका प्रदान गरिदिने ।

छ) बालबालिकाको निमित्त आकस्मिक सहयोगको तथा दीगो विकासका लागि श्रोत (आर्थिक, भौतिक तथा मानविय) व्यवस्था मिलाउने ।

ज) बाल संरक्षणका विषयमा वकालत गर्ने र गाउँपालिकालाई बालसंरक्षणमा प्रभावकारी हुन मद्दत गर्ने ।

(झ) शिक्षा, स्वास्थ्य लगायतका क्षेत्रको वार्षिक योजनामा समेत बालसंरक्षण सम्बन्धी भूमिका (विशेष गरी हिंसा, दुर्व्यवहार, आदिको बारेमा सूचना प्रवाह तथा उजुरी) समावेश गर्न सहजीकरण गर्ने ।

ञ) बालसंरक्षण सम्बन्धी कार्यका लागि आवश्यक पर्ने सेवाहरू (जस्तै तत्कालका आवश्यकता परिपूर्ति, सुरक्षित आवास, वैकल्पिक स्याहार, मनोविमर्श, उद्धार, पुनरुत्थापना, परिवार शिक्षा, कानूनी सहायता तथा उपचार, छात्रवृत्ति, आय आर्जन, आदि) को लागि गाउँपालिकाबाटै वा अन्य स्थानीय तह, गैर सरकारी सेवा प्रदायक वा नीजि क्षेत्रबाट परिचालन गर्न सकिने गरी सूचिकरण तथा सिफारिसको प्रवन्ध मिलाउने

ट) अनधिकृत व्यक्ति, संस्था तथा निकायले बालबालिकामा दीर्घकालीन प्रभाव पर्ने विषयमा आफूखुसी निर्णय गर्ने वा घटना लुकाउने जस्ता कार्यहरू हुन नदिन नियमित अनुगमन गर्ने

ठ) बालबालिकासंग सम्बन्धित दिवसहरू गाउँपालिका स्तरीय निकायहरूसंगको समन्वय तथा सहकार्यमा मनाउने

ड) वडा बाल अधिकार समितिहरू, बालक्लव सञ्जालहरू, सरोकारवालाहरू र गाउँपालिकाविच समन्वय,सहकार्य र सम्पर्क गर्ने ।

ढ) गाउँपालिकामा बालबालिका सम्बन्धी सम्पन्न कार्यक्रम कार्यान्वयनको प्रगति पेश गर्ने ।

३) समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि:

क) समितिको बैठक महिनामा कम्तीमा एक पटक वस्नेछ ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

- ख) समितिको बैठकमा बालबालिकाको क्षेत्रमा कार्यरत व्यक्तिलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।
- ग) समितिको बैठकमा कम्तिमा ५१ प्रतिशत सदस्य उपस्थित भएमा गणपुरक संख्या पुगेको मानिनेछ । बहुमतको निर्णयलाई बैठकको निर्णय मानिनेछ ।
- घ). गाउँपालिका स्तरीय बालअधिकार समितिको पदावधि पाँच वर्षको रहने छ ।
८. वडा बाल अधिकार समितिको गठन, काम, कर्तव्य र अधिकार:
- १) वडामा देहाय वमोजिमको वडा बालअधिकार समिति गठन गरिनेछ ।
- क) वडा अध्यक्ष: संयोजक ।
- ख) संरक्षक शिक्षकहरुमध्येबाट छनौट गरि पठाएको १ जना: सदस्य ।
- ग) महिला स्वास्थ्य स्वस्थसेविकाहरुमध्येबाट छनौट गरि पठाएको १ जना: सदस्य ।
- घ) सम्बन्धित वडामा बालअधिकारको क्षेत्रमा कार्यरत गैहसरकारी संस्थाहरुमध्येबाट १ जना: सदस्य ।
- (ङ) विद्यालय व्यवस्थापन समितिबाट वडा समितिले मनोनयन गरेको १ जना: सदस्य ।
- च) वडा बालक्लब संजालबाट कम्तिमा १ बालिका सहित २ जना: सदस्य ।
- छ) वडा का निर्वाचित सदस्य ४ जना: सदस्य ।
- ज) वडाको अपांगता भएकाहरुको संस्थागत प्रतिनिधी १ जना सदस्य
- झ) वडाको प्रहरी चौकी प्रतिनिधी १ जना सदस्य
- ञ) वडा बालबालिका डेस्क हेर्ने सम्पर्क व्यक्ति: सदस्य सचिव ।
- २) वडा बाल अधिकार समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहायवमोजिमको हुनेछ,
- क) सम्बन्धित वडामा विशेष हेरचाह र संरक्षणको आवश्यकता भएका बालबालिका तथा सबै बालकालिकाको तथ्यांक संकलन गर्ने, अद्यावधिक गर्ने र गाउँपालिकामा पेश गर्ने ।
- ख) वडामा बालबालिकाको क्षेत्रमा कार्यरत संघ संस्था, बाल क्लब, मञ्च, समुह, बाल अधिकार समिति, निगरानी समिति, मेलमिलाप केन्द्र, आपतकालिन संरक्षण केन्द्र लगायतका निकायहरुको फेहरिस्त तयार पार्ने र यस्ता निकायहरूसँग आवश्यक समन्वय, सहकार्य र साझेदारी गरी बाल अधिकारको संबर्द्धनात्मक र संरक्षणात्मक कार्यहरु गर्ने गराउने ।
- ग) बालबालिकाको क्षेत्रमा स्थानीय आवश्यकता पहिचान गरी स्थानीय सरकारका विभिन्न निकायहरु र विकासका साझेदार संस्थासँगको समन्वयमा समुदायमा आधारित कार्यक्रमहरुको तर्जुमा र कार्यान्वयन गराउन

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

आवश्यक समन्वय गर्ने, बालबालिकासँग सम्बन्धित योजना तर्जुमा, कार्यक्रमको रेखदेख, अनुगमन, मुल्याङ्कन र निरीक्षण गर्ने ।

घ) बालअधिकारको संरक्षण र सम्बर्द्धनका निमित्त चेतना अभिवृद्धि, जागरण सिर्जना गर्ने

ङ) स्थानीय संघसंस्थालाई बालबालिकाको क्षेत्रमा कार्य गर्न उत्प्रेरणा, समन्वय र साझेदारी गर्ने । बालबालिकालाई प्रत्यक्ष लाभ पुग्ने खालका कार्यक्रमको संचालन गर्नको लागि आवश्यक परामर्श, सुझाव तथा निर्देशन दिने ।

च) बालअधिकार हननका सम्बन्धमा आएका उजुरीहरुलाई सम्बन्धित निकायमा सिफारिश गरी पठाउने एवं समन्वयकारी भूमिका प्रदान गर्ने ।

छ) बालबालिकाको निमित्त आकस्मिक सहयोग तथा दीगो विकासका लागि श्रोत (आर्थिक, भौतिक तथा मानवीय) व्यवस्था मिलाउने ।

ज) बाल संरक्षणका विषयमा वकालत गर्ने र गाउँपालिकालाई बालसंरक्षणमा प्रभावकारी हुन मद्दत गर्ने ।

(झ) बालक्लव, वडा बालक्लव सञ्जाल, सरोकारवालाहरु र गाउँपालिकाविच समन्वय र सम्पर्क गर्ने ।

(ञ) वडामा बालबालिका सम्बन्धी सम्पन्न कार्यक्रम कार्यान्वयनको प्रगति गाउँपालिकामा पेश गर्ने ।

(ट) शिक्षा, स्वास्थ्य लगायतका क्षेत्रको वार्षिक योजनामा समेत बालसंरक्षण सम्बन्धी भूमिका (विशेष गरी हिंसा, दुर्व्यवहार, आदिको बारेमा सूचना प्रवाह तथा उजुरी) समावेश गर्न सहजीकरण गर्ने ।

ठ) बालसंरक्षण सम्बन्धी कार्यका लागि आवश्यक पर्ने सेवाहरु (जस्तै तत्कालका आवश्यकता परिपूर्ति, सुरक्षित आवास, वैकल्पिक स्याहार, मनोविमर्श, उद्धार, पुनस्थापना, परिवार शिक्षा, कानूनी सहायता तथा उपचार, छात्रवृत्ति, आय आर्जन, आदि) को लागि गाउँपालिकाबाटै वा अन्य स्थानीय तह, गैर सरकारी सेवा प्रदायक वा नीजि क्षेत्रबाट परिचालन गर्न सकिने गरी सूचिकरण तथा सिफारिसको प्रवन्ध मिलाउने ।

ड) अनधिकृत व्यक्ति, संस्था तथा निकायले बालबालिकामा दीर्घकालीन प्रभाव पर्ने विषयमा आफूखुसी निर्णय गर्ने वा घटना लुकाउने जस्ता कार्यहरु हुन नदिन नियमित अनुगमन गर्ने ।

ढ) बालबालिकासँग सम्बन्धित दिवसहरु गाउँपालिका स्तरीय निकायहरुसंगको समन्वय तथा सहकार्यमा मनाउने

ण) यस समितिले बालमैत्री वडा समितिको रूपमा समेत कार्य गर्नेछ ।

३. समितिको बैठकसम्बन्धी कार्यविधि:

क) समितिको बैठक महिनामा कम्तीमा एक पटक बस्नेछ ।

ख) समितिको बैठकमा बालबालिकाको क्षेत्रमा कार्यरत व्यक्तिलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

(ग) समितिको बैठकमा कम्तिमा ५१ प्रतिशत सदस्य उपस्थित भएमा गणपुरक संख्या पुगेको मानिनेछ । बहुमतको निर्णयलाई बैठकको निर्णय मानिनेछ ।

घ) वडाभित्र आवश्यकताका आधारमा वडा बालअधिकार समितिलाई सहयोग गर्न समुदाय स्तरमा बढीमा ७ सदस्यीय बाल अधिकार समितिहरू गठन गर्न सकिने छ । सो समितिको संयोजक वडा समितिले मनोनित गर्नेछ । उक्त समितिमा बालक्लब, संरक्षक शिक्षक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, स्वास्थ्य कार्यकर्ता/स्वास्थ्य स्वयम सेविका, स्थानीय बालअधिकार अभियन्ता मध्येबाट रहनेछन् । यो समितिको पदावधि २ वर्षको हुनेछ । यसको उत्तरदायित्व वडा समितिमा निहित रहनेछ ।

ङ) वडा बालअधिकार समितिको पदावधि पाँच वर्षको रहने छ ।

९. विद्यालय बाल अधिकार समितिको गठन, काम, कर्तव्य र अधिकार:

१) गाउँपालिकाका प्रत्येक विद्यालयहरूमा निम्नानुसारको विद्यालय बालअधिकार समिति गठन गरिनेछ ।

क) संयोजक: प्रधानाध्यापक वा नीजले तोकेको सहायक प्रधानाध्यापक १ जना

ख) विद्यालय व्यवस्थापन समितिबाट १ जना: सदस्य

ग) विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बालक्लबको प्रतिनिधि (१ जना छात्रा र १ जना छात्र) २ जना

घ) शिक्षकहरूले आफू मध्येबाट छानी पठाएको प्रतिनिधि १ जना — (उपलब्ध भएसम्म महिला शिक्षक अनिवार्य)

ङ) अभिभावक मध्येबाट शिक्षक अभिभावक संघले तोकेको अभिभावक १ जना

च) विद्यालय स्तरीय बालक्लब संरक्षक शिक्षक १ जना: सदस्य सचिव ।

२) विद्यालय बाल अधिकार समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय वमोजिमको हुनेछ,

क) विद्यालय शान्ति क्षेत्र राष्ट्रिय ढाँचा र कार्यान्वयन निर्देशिका २०६८ तथा अन्य बालबालिका सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थाहरूलाई विद्यालय तहमा कार्यान्वयनमा ल्याउन अगुवाई गर्ने तथा बालसंरक्षण सम्बन्धी विद्यालयस्तरीय वार्षिक कार्ययोजना तयार गर्ने ।

ख) विद्यालयलाई बालमैत्री तथा शान्तिक्षेत्र बनाउनका लागि आवश्यक आचारसंहिता सहभागितामूलक ढङ्गले निर्माण गर्ने र सोको कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन गरी रेकर्ड राख्ने ।

ग) विद्यालयमा बालअधिकार हननका घटनाहरूको सन्दर्भमा सत्यतथ्य सङ्कलन गर्ने तथा विद्यार्थी, शिक्षक लगायतबाट आएका गुनासो, उजुरी एवं सुझावहरू लिई सोको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक कार्य गर्ने, गराउने तथा सोको जानकारी र आवश्यक कारवाहीको सिफारिस वडा बाल संरक्षण समितिलाई प्रदान गर्ने ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बद्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

(घ) विद्यालयको आवश्यक भौतिक पूर्वाधार तथा विकास का योजनाहरूलाई वडा सम्म पुर्याई कार्यान्वयन गर्ने ।

३. समितिको बैठकसम्बन्धी कार्यविधि:

क)समितिको बैठक महिनामा कम्तीमा एक पटक वस्नेछ ।

ख)समितिको बैठकमा बालबालिकाको क्षेत्रमा कार्यरत व्यक्तिलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

ग)समितिको बैठकमा कम्तीमा ५१ प्रतिशत सदस्य उपस्थित भएमा गणपुरक संख्या पुगेको मानिनेछ । बहुमतको निर्णयलाई बैठकको निर्णय मानिनेछ ।

घ) विद्यालय बालअधिकार समितिले आफ्नो कार्यप्रगति वडा बालअधिकार समितिमा अनिवार्य पेश गर्नुपर्नेछ ।

ड) विद्यालय बालअधिकार समितिको पदावधि २ वर्षको रहने छ ।

१०.बालक्लव र बालक्लव सञ्चालको गठन, काम, कर्तव्य र अधिकार:

क) प्रत्येक विद्यालयमा एक स्थायी बालक्लव अनिवार्य रहने छ । विद्यालयका सबै विद्यार्थीहरू यसका सदस्य रहने छन् । बालबालिकाको भेलाबाट बालक्लवको बढिमा १५ सदस्यीय कार्यसमितिको चयन हुनेछ जस्मा कम्तीमा ३३ प्रतिशत बालिका सहित लैङ्गिक सामाजिक समावेशीकरणको सुनिश्चितता गरिने छ । बालक्लवको गठन तथा अध्यावधिक प्रत्येक वर्षको विद्यार्थी भर्ना अभियान पछि एक महिना भित्र गरी, संरक्षक र प्रधान संरक्षक शिक्षक तोकि विद्यालयको सिफारिस र सम्बन्धित वडाको सिफारिस समेतको आधारमा गाउँपालिकामा सुचीकृत गरिने छ । गाउँपालिकाले रितपूर्वक आएका बालक्लवहरूलाई आवद्धता/सुचीकृतको अनुसुची १ अनुसारको प्रमाणपत्र र बालक्लवको विधान गाउँपालिका प्रमुख प्रशासकिय अधिकृतबाट प्रमाणित गरी बालक्लवहरूलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

क) दफा १० को क मा जुनसुकै कुरा उल्लेख भए पनि विद्यालयको हकमा बालक्लवमा सदस्य हुनका लागि ८ वर्ष उमेर पुरा भई १८ वर्ष सम्मको हुनुपर्नेछ ।

ख) समुदायको हकमा बालबालिकाको भेलाले बढीमा २१ सदस्यीय बालक्लव गठन गरी, संरक्षक तोकि एक महिना भित्र सम्बन्धित वडाको सिफारिसमा गाउँपालिकामा सुचीकृत हुनु पर्ने छ ।

ग) सूचीकृत बाल क्लवहरू हरेक वर्ष अध्यावधिक हुँदा सम्बन्धित समूहले अध्यावधिक गर्ने व्यहोराको निवेदन, बाल क्लवको वार्षिक भेलाको उपस्थिति र विद्यमान कायसमितिको नामावली, संरक्षकको नाम र सम्पर्क ठेगाना र बाल क्लवले अघिल्लो वर्ष सम्पन्न गरेका विभिन्न गतिविधिको कार्यप्रगति सलंगन गर्नु पर्नेछ ।

घ) आवद्धता तथा सूचीकरणका लागि बाल क्लवको नाम भेलाका सहभागी बालबालिकाले आपसी सहमतिमा जुराउन सक्ने छन् । बाल क्लवको नाम त्यसै क्षेत्रको अर्को बाल क्लवको नामसँग मिलेमा दोहोरो पर्ने गरी राख्न सकिने छैन ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

ड) बाल क्लबको नामसँग कुनैपनि निजी वा गैर सरकारी संस्थाको नाम जोड्न सकिने छैन । तर विद्यालय स्तरिय बालक्लबले आफ्नो नाममा विद्यालयको नाम जोड्न सक्नेछन् ।

च) बालक्लबले बालबालिकाको अधिकारका वकालतका अतिरिक्त शारीरिक, मानसिक, सम्बेगात्मक, सामाजिक विकास, वातावरण, जोखिम न्युनिकरण, सिर्जनात्मक तथा रचनात्मक क्रियाकलापहरूको आयोजना समन्वय, सञ्चालन र सहभागिता गर्ने छन् ।

छ) बालक्लबको कार्यलाई सहयोग र विस्तार गर्नका लागि बालक्लबले विभिन्न उप समितिहरू निर्माण गर्न सक्ने छ ।

ज) बाल क्लबको बैठक सम्बन्धि

१. सबै सहभागीहरूका लागि पहुँचका दृष्टिकोणले उपयुक्त स्थान र समयमा कम्तिमा महिनाको १ पटक बैठक सञ्चालन गर्नु पर्नेछ ।

२. नियमित बैठक तथा छलफलका विषयहरू सम्बन्धि

क) बैठकमा संरक्षकको उपस्थिति अनिवार्य हुनुपर्नेछ ।

ख) बैठक सामान्यतया अधिकतम २ घण्टाभन्दा बढी समय बस्ने छैन ।

ग) बैठकको निर्णय तथा उपस्थिति बैठक पुस्तिका (माइन्युट) उतार गरी राख्नु पर्नेछ ।

घ) बैठकमा सामान्यतया निम्न प्रस्तावहरूमा छलफल हुनसक्नेछः

१) अधिल्लो बैठकपछि भएका कार्यक्रम तथा प्रगतिहरूको समीक्षा

२) बाल क्लबको बारेमा सदस्य तथा अन्य बालबालिका र व्यक्तिहरूको धारणा

३) स्थानीय बालअधिकारको सवाल र गर्नुपर्ने गतिविधि

४) आगामी कार्यक्रमको मिति, स्थान र समय तय, जिम्मेवारी विभाजन र श्रोत संकलन तथा आवश्यकता अनुसार अन्य विषयहरू ।

झ) बालक्लब सञ्चालनहरूको गठन

१) बाल क्लबहरू बीच आपसी समन्वय, सहकार्य बढाउने तथा सवालहरूको सामूहिकीकरण गर्न, बाल सहभागितालाई संस्थागत गर्न र एक आपसबाट सिकाईका अवसर सृजना गर्न बाल क्लब सञ्चालको गठन गर्न सकिनेछ ।

(२) बालक्लब सञ्चालन वडा स्तर तथा गाउँपालिका स्तरका हुनेछन् । प्रत्येक वडामा १ वटा बाल सञ्चाल तथा गाउँपालिकामा १ वटा गाउँ बाल सञ्चाल अनिवार्य रहने छ । सबै बाल सञ्चालको आबद्धता वडा समितिको

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

सिफारिसमा गाउँपालिकासँग रहनेछ । वडा बाल सञ्चालको संरक्षक वडा अध्यक्ष रहनेछन् र गाउँ बाल सञ्चालको संरक्षकत्व गाउँपालिका बालअधिकार समितिको संयोजकले ग्रहण गर्नेछन् ।

३) बाल क्लब सञ्चाल गठन गर्नका लागि (गाउँपालिका र वडा) तहमा बाल क्लबहरूका प्रतिनिधिहरूको भेलाको आयोजना गर्नु पर्नेछ ।

४) यस्तो भेलामा सञ्चालले समेट्ने क्षेत्रका (समुदाय, विद्यालय तथा विषयगत) बाल क्लबहरूलाई भेलाको मिति भन्दा ७ दिन अगावै सूचना प्रदान गर्नुपर्दछ । सूचनामा देहायका विषयवस्तु समेटिएको हुनु पर्नेछः

क)भेलाको मिति, समय र स्थान,

ख)भेलामा छलफल हुने विषयहरू,

ग)भेलामा आमन्त्रण गरिएको प्रत्येक बाल क्लबहरूको प्रतिनिधि संख्या (जातजाति, लिंग समेत तय गरिएको भए सो समेत)

घ)भेलामा सहभागीका लागि उपलब्ध हुने सेवा र सुविधा,

ङ)भेलामा सहभागीका लागि उपलब्ध गराउन नसकिनेहुने सेवा र सुविधा, र

च)अन्य आवश्यक विषयवस्तु ।

५) बालक्लबहरूको भेलाले वडा तहमा वढीमा ११ सदस्यिय वडा स्तरीय बालक्लब सञ्चालको गठन हुनेछ । जसमा सामाजिक समावेशीकरणलाई ध्यान दिई कम्तिमा ३३ प्रतिशत बालिका र ३० प्रतिशत अपांगता भएका, अल्पसंख्यक,दलित र मुस्लिमको सहभागिता सुनिश्चित हुनुपर्नेछ । जसमा अध्यक्ष,उपाध्यक्ष,सचिव,सहसचिव र कोषाध्यक्ष मा कम्तिमा अनिवार्य ४० प्रतिशत बालिका हुनुपर्नेछ ।

६) वडा स्तरीय भेलाबाट गाउँपालिका सञ्चाल निर्माणको लागि प्रत्येक वडा वाट २ बालक, २ बालिका र ३ जना अल्पसंख्यक,दलित तथा मुस्लिम प्रतिनिधि छनौट गरी गाउँ स्तरीय बालभेलामा प्रतिनिधित्व गर्नुपर्नेछ । प्रत्येक वडाको प्रतिनिधिहरूमध्येबाट गाउँपालिका स्तरीय १५ सदस्यिय बालक्लब सञ्चालको गठन हुनेछ । जसमा कम्तिमा ३३ प्रतिशत बालिका र ३० प्रतिशत अपांगता भएका, अल्पसंख्यक,दलित र मुस्लिमको सहभागिता सुनिश्चित हुनुपर्नेछ । जसमा अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सचिव, सहसचिव र कोषाध्यक्ष मा कम्तिमा अनिवार्य ४० प्रतिशत बालिका हुनुपर्नेछ रहनेछन । जम्मा सहभागिको २० प्रतिशत बालबालिकाहरूलाई सबै वडाबाट समानुपातिक रूपमा पर्नेगरी २० प्रतिशत पर्यवेक्षक बालबालिकाको सहभागिता रहनेछ ।

७) बाल क्लबका प्रतिनिधिहरूले भेलामा सहभागी हुन देहायका शर्त पूरा गर्नु पर्ने छ ।

क) आफ्नो बाल क्लबमा छलफल गरी निर्णय गरेको हुनु पर्नेछ, ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बद्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

ख) विद्यालयबाट भेलामा सहभागी हुन तथा सञ्चालको नेतृत्वमा प्रतिस्पर्धा गर्न सहमति दिइएको हुनु पर्नेछ, ।
(ग) समुदायमा आधारित बाल क्लबको हकमा भेलामा सहभागी हुन तथा नेतृत्वमा प्रतिस्पर्धा गर्न अविभावकको सहमति ।

द) बाल क्लबले भेलामा दुई वा सो भन्दा बढी सहभागी माग भएको अवस्थामा बालक, बालिका तथा सबै जातजातिको समानुपातिक प्रतिनिधित्वको अनिवार्य व्यवस्था गराउनु पर्नेछ ।

९) सञ्चाल भेलामा सहभागी हुने बाल क्लब प्रतिनिधि उक्त सञ्चालको भौगोलिक क्षेत्रभित्र बसोबास भएको हुनु पर्नेछ ।

१०) सञ्चालको नेतृत्व चयन भेलाको सहमतिको आधारमा दफा ९ मा व्यवस्था भए बमोजिमको हुनेछ । सञ्चालको नेतृत्वको पुनःगठन प्रत्येक वर्ष गर्नुपर्नेछ ।

११) नेतृत्व चयनमा प्रतिस्पर्धा र सहकार्यको व्यवस्थापन

१) बाल क्लब तथा सञ्चालको नेतृत्व चयनका सन्दर्भमा बालबालिका माझ अस्वस्थ प्रतिस्पर्धा हुनबाट रोक्न समझदारीमा नेतृत्व चयनलाई प्राथमिकता दिनु पर्नेछ । सञ्चाल छनौटको सबै प्रकृया पुरा गर्न गाउँपालिका स्तरिय बालअधिकार समितिले ३ जनाको उपसमिति गठन गरि जिम्मेवारी प्रदान गर्न सक्नेछ ।

२) समक्षमताका प्रतिस्पर्धीहरूलाई सहमति गराई एक आपसलाई स्वीकार्न सक्ने बनाउन पहिलो प्रयत्न गर्नु पर्नेछ । तत्पश्चात मात्र प्रजातान्त्रिक प्रकृयाबाट छनौट गर्नुपर्नेछ ।

३) प्रतिस्पर्धी बालबालिकालाई उपसमितिहरूको गठनबाट विभिन्न जिम्मेवारीहरू प्रदान गरी उनीहरूको भूमिका र सक्रियतालाई सहयोग गर्न सकिनेछ ।

४) बालबालिकामाझ हुने प्रतिस्पर्धामा वयस्कहरूको प्रभाव, स्वार्थ तथा चाहना र प्रभावबाट मुक्त राखिनु पर्नेछ ।

(५) वडा तथा गाउँपालिकाहरूमा गठन भएका बालक्लब सञ्चालहरू गठन भएको एक महिनाभित्र गाउँपालिका कार्यालयमा सूचीकृत गर्नु पर्नेछ ।

६) सूचीकृत भएका बालक्लब सञ्चालहरूले हरेक वर्ष अध्यावधिक गरी सम्बन्धित गाउँपालिका कार्यालयमा नविकरण गर्नुपर्ने छ । यसरी अध्यावधिक हुँदा सम्बन्धित सञ्चालले अध्यावधिक गर्ने व्यहोराको निवेदन, सञ्चालको वार्षिक भेलाको उपस्थिति, विद्यमान कार्यसमितिको नामावली, संरक्षकको नाम र ठेगाना र सञ्चालले अधिल्लो वर्ष सञ्चालन गरेका क्रियाकलापहरूको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन अनिवार्य संलग्न गर्नु पर्नेछ ।

७) बालक्लव, बालक्लव सञ्चालको पदाधिकारीहरूको पदावधी २ वर्षको हुनेछ ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

झ) बालक्लव तथा बालक्लव सञ्चालका पदाधिकारीहरूको काम, कर्तव्य र अधिकार

पदाधिकारीहरूको देहाय बमोजिमको काम, कर्तव्य र अधिकार हुनेछः

क) अध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकारः अध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः

१. समूहको बैठक र समूहको साधारण सभाको अध्यक्षता ग्रहण गर्ने ।
२. समूहको बैठक वा साधारण सभामा आवश्यक प्रस्ताव र कागजात पेश गर्ने गराउने ।
३. समूहको आम्दानी, खर्च हिसाब र अन्य कागजात सुरक्षित राख्ने, राख्न लगाउने ।
४. समूहको निर्णय र गाउँपालिका र वडाको निर्देशन कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।
५. समूहको प्रतिनिधि चयन गरी पठाउने वा समूहको प्रतिनिधित्व गर्ने ।
६. उपाध्यक्ष र सदस्यहरूलाई विषयगत कार्यभार विभाजन गरी दिने ।
७. सात दिन भन्दा बढी समयका लागि अनुपस्थित भएमा उपाध्यक्षलाई र उपाध्यक्ष नभएमा आफू मध्येका वरिष्ठ सदस्यलाई कार्यवाहक अध्यक्ष तोक्ने ।
८. बाल समूह, जिल्ला समन्वय समितिसँग समन्वय गरी वा अन्य संघ संस्था वा निकायहरूसँग कार्यक्रमको माग गर्ने र कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।
९. तोकिएको अन्य कार्य गर्ने ।

ख. उपाध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकारः उपाध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः

१. अध्यक्षको अनुपस्थितिमा कार्यवाहक अध्यक्ष भै कार्य गर्ने ।
२. तोकिएको अन्य काम गर्ने ।

ग. सचिवको काम, कर्तव्य र अधिकारः

सचिवले अध्यक्षको प्रत्यक्ष निर्देशनमा रही देहायको काम कर्तव्य र अधिकारको प्रयोग तथा पालन गर्नु पर्नेछः

१. क्लवको स्वीकृत कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने ।
२. बालबालिका वा बालक्लवसंग सम्बन्धित व्यक्तिको अध्यावधिक अभिलेख राख्ने ।
३. क्लवको चल, अचल तथा जिन्सी सम्पत्तिको लगत राख्ने ।
४. क्लवको बैठकको माइन्ट गर्ने, निर्णय गर्ने पुस्तिका जिम्मा लिने र निर्णय प्रमाणित गर्ने ।
५. क्लवको प्रशासकीय कार्य गर्ने ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

६. अध्यक्षको निर्देशन अनुसार बैठक बोलाउने ।

७. तोकिएको अन्य कार्य गर्ने ।

घ. सहसचिवको काम, कर्तव्य र अधिकार:

१. सचिवको अनुपस्थितिमा सचिवको कार्यभार सम्हाल्ने ।

२. तोकिएको अन्य कार्य गर्ने ।

ङ. कोषाध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार:

१. क्लव/समूहको आय व्यय दुरुस्त राख्ने ।

२. आर्थिक बजेट तयार गरी समूहको बैठकमा पेश गर्ने ।

३. आर्थिक सहयोग जुटाउने ।

४. आर्थिक कारोवार सम्बन्धी जिम्मेवारी पूरा गर्ने ।

च. सदस्यको काम कर्तव्य र अधिकार:

१. बैठकमा सहभागी हुने ।

२. निर्णयको लागि आफ्नो मत पेश गर्ने ।

३. तोकिएको कार्य गर्ने ।

४. क्लवको हित हुने अन्य रचनात्मक कार्य गर्ने ।

५. क्लवका विभिन्न गतिविधिहरूमा सहभागी हुने

छ. बालक्लबको योजना निर्माण तथा कार्यक्रम

क)देहायका अवस्थालाई ध्यान दिइ बालबालिका सम्बन्धी योजना निर्माण गर्नुपर्ने छ ।

१) बाल क्लबको बैठक तथा वार्षिक भेलाले योजना निर्माण गर्नेछ । यसरी योजना निर्माण गर्दा वार्षिक कम्तीमा ३ वटा कार्यक्रम राख्नु पर्नेछ ।

२) बाल क्लबको कार्यक्रम तथा योजना निर्माण गर्दा स्थानीय पर्व, मौसम, खेतीपातीको क्यालेन्डर, विद्यालयको शैक्षिक क्यालेन्डरसँग नजुधने गरी बनाउनुपर्नेछ ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

ख) बाल क्लबको कार्यक्रम मूलतः देहायको विषयमा केन्द्रित हुनपर्नेछः

१) बालअधिकारको प्रचार प्रसारः बालबालिकाले स्थानीय तहमा गीत, कविता, खेल, कथा, वक्तृत्वकला, चित्रकला, भित्ते पत्रिका, सडक नाटक, रेडियो कार्यक्रम, पत्रपत्रिकामा लेख लेखेर आदिको माध्यमबाट बालअधिकारका बारेमा प्रचार प्रसार गर्ने ।

२) बालअधिकार अनुगमनः बाल क्लबहरूले आफ्नो क्षेत्रका विभिन्न स्थानीय तहमा गुनासो पेटिका राखेर, साथीहरूको क्लबमा छलफल गरेर, आफ्नो विद्यालय तथा समुदायको अनुगमन भ्रमण गरेर बालअधिकारको अवस्थाको अनुगमन गर्न सक्ने छन् । बाल क्लबले अनुगमनबाट देखेको विषयहरू विद्यालय व्यवस्थापन समिति, गाउँपालिकाको कार्यालय, गाउँ शिक्षा समिति, बालअधिकार समिति वा सहयोगी संस्था समक्ष आवश्यक कारवाहीका लागि प्रस्तुत गर्न सक्नेछन् ।

३) सेवाका लागि सम्प्रेषण र सुझावः बाल क्लबहरूले आफ्नो समुदाय तथा विद्यालयमा हिंसा, शोषण, दुर्व्यवहार, शिक्षा तथा स्वास्थ्यबाट वञ्चित भएका बालबालिका फेला परेमा वा त्यस्ता गुनासोहरू आएमा गा.पा. तथा वडाको बालबालिका डेक्समार्फत सेवा प्रदायक संस्थाहरूसँग सम्पर्क गरी सम्बन्धित बालबालिकालाई सेवाको लागि सिफारिस गर्ने लगायत यस्ता बालबालिकाको विकास र संरक्षणमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिनेछ ।

४) शैक्षिक तथा व्यक्तित्व विकासका कार्यक्रमहरूः बाल क्लबहरूको सदस्यहरूका लागि व्यक्तित्व विकास तथा शैक्षिक विकासका विभिन्न रचनात्मक गतिविधिहरू, खेलकुदका गतिविधिहरू, बाल भित्तेपत्रिका, वक्तृत्वकला, हिज्जे प्रतियोगिता, छोटो समयका विभिन्न सीप, कलाका प्रशिक्षण कार्यहरू सञ्चालन गर्न सकिनेछ ।

५) सामुदायिक स्वयंसेवाः

क) बालक्लबका १४ वर्षभन्दा माथि बालबालिकाले सुरक्षित ढंगले वयस्कहरूको साथमा गर्ने सामुदायिक स्वयंसेवाका कार्यहरू गर्न सक्नेछन् । तर यस्तो सामुदायिक स्वयंसेवा कार्य दैनिक ६ घण्टाभन्दा बढी र लगातार ३ घण्टाभन्दा बढी हुने छैन ।

ख) सामुदायिक स्वयंसेवाका कार्यहरूमा बालबालिकाको नैतिक र भौतिक सुरक्षाको सुनिश्चितता हुनुपर्नेछ ।

(ग) प्रचलित कानून बमोजिम निकृष्ट वा जोखिमयुक्त बालश्रम तथा बालश्रम ठहरिने गतिविधिमा बालबालिकाले स्वयंसेवा गर्न सक्ने छैनन् ।

घ) सामुदायिक स्वयंसेवाका कार्यहरूमा बालबालिकालाई सहभागी गराउनुपूर्व बालबालिका सम्पर्क व्यक्ति मार्फत बाल अधिकार समितिको अनुमति अनिवार्य लिनुपर्नेछ ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

६) निर्णय प्रक्रियालाई प्रभावित पार्ने: बाल क्लबहरूले सामुहिक रूपमा वा प्रतिनिधि मार्फत् बालअधिकारका सरोकारहरूलाई स्थानीय योजना तथा नीतिहरूमा सम्बोधन गराउनका लागि बाल भेला, अन्तर्क्रिया, बाल सन्वाइ, प्रतिनिधि मण्डल भेटघाट जस्ता कार्यक्रमहरू ।

७) उपर्युक्त कार्यक्रम बाहेक बाल सञ्चालले वार्षिक योजना तर्जुमा भेलामा आएका विविध विषयवस्तुलाई समेट्ने गरी विभिन्न कार्यक्रम तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्न सक्नेछ ।

ट. बाल क्लब तथा सञ्चालले सञ्चालन गर्न नसक्ने कार्यक्रमहरूको सीमा:

१) कुनै राजनीतिक दल वा त्यसको भातृ संगठनका पक्षपोषण वा विरोध गर्न ।

२) समुदायको सार्वजनिक वा निजी सम्पत्ति दुरुपयोग तथा कसैको जीउ ज्यानमाथि क्षति पुऱ्याउने कार्य ।

३) समुदायका निश्चित जातजाति, धर्म, क्षेत्र वा पेशाकर्मी प्रति गलत भावना र दृष्टिकोण सम्प्रेषण गर्ने कार्य ।

४) हिंसा र दुर्व्यवहार पीडित तथा प्रभावित बालबालिकाको गोपनीयता भंग हुने र पहिचान खुल्ने गतिविधिहरू ।

५) सांस्कृतिक कारण बाहेक रातको समयमा र आफ्नो विद्यालय वा समुदायभन्दा बाहिर गएर गरिने गतिविधि तथा कार्यक्रमहरू । तर प्रतिस्पर्धा, आवासिय तालिम वा आयोजकहरूले उचित सुरक्षा प्रबन्ध गरेको अवस्थामा भने समुदाय वा विद्यालय भन्दा बाहिर गएर कार्यक्रम गर्न सकिने छ ।

६) उचित सुरक्षाको प्रबन्ध र आवश्यक पूर्व अनुमति बेगर सहभागीहरू जिउ ज्यानमा खतरा पुग्ने साहसिक खेलहरू खेलाउने कार्यहरू ।

७) बाल समूह कोष निर्माण वा आय आर्जनका लागि बालश्रम तथा कुनै पनि व्यापार, व्यवसाय गर्ने कार्यहरू ।

(८) सिंगो परियाजेना सञ्चालन गर्ने वा ठूला र लामो समयका गतिविधिहरू सञ्चालन गर्ने कार्य ।

(९) आर्थिक जिम्मेवारी लिई गरिने कार्यहरू

१०) सामाजिक रूपमा अस्वीकार्य तथा नकारात्मक सामाजिक प्रभाव पार्ने कार्यहरू ।

११) सामाजिक शान्ति सुव्यवस्था तथा सुरक्षामा नकारात्मक असर पर्ने देखिएमा वा अन्य उपयुक्त कारण दर्शाई बालअधिकारकर्मी, स्थानीय बालअधिकार समिति तथा बालमैत्री शासन समन्वय समितिको परामर्शमा सुरक्षा निकाय वा गाउँपालिका वा विद्यालयले निश्चित गतिविधिलाई रोक लगाएका कार्यहरू ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

परिच्छेद— ३

१०. बालबालिकाको संरक्षण र सम्बर्द्धनका लागि बालकल्याण कोषको व्यवस्था

- १) गाउँपालिका तथा वडा स्तरमा एक / एक वटा बालकल्याण कोषको स्थापना गरिने छ ।
- २) कोषमा देहाय बमोजिमको रकमहरू रहने छ
  - क) स्थानीय तहबाट विनियोजन गरिएको रकम
  - ख) संघीय तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त रकम
  - ग) विदेशी सरकार, अन्तर्राष्ट्रिय संघसंस्थाबाट प्राप्त रकम
  - घ) स्वदेशी संघ, संस्था र व्यक्तिबाट प्राप्त रकम
  - ङ) अन्य विविध श्रोत बाट प्राप्त हुन आएको रकम ।
- ३) बालकोषको प्रयोग जोखिम अवस्थामा रहेका र विशेष संरक्षणको आवश्यकता भएका बालबालिकाको संरक्षण तथा सम्बर्द्धनका लागि निम्न शिर्षकमा खर्च गर्न सकिनेछ ।
  - १) जोखिमपूर्ण श्रममा संलग्न रहेको,
  - २) हराएको वा बेवारिस अवस्थामा फेला परेको,
  - ३) ऋणको कारणले बन्धकमा रहेको वा जबरजस्ती श्रमबाट पीडित भएको,
  - ४) शारीरिक वा मानसिक यातना वा भेदभाव जस्ता दूष्यवहारबाट पीडित भएको,
  - ५) दुर्घटनामा परेको, प्राकृतिक वा दैवी प्रकोपमा परेको,
  - ६) बाबु वा आमा कारागार वा हिरासतमा रही संरक्षण गर्ने संरक्षक कोही नभएको अवस्थामा वा कुनै कसूरसंग सम्बन्धित रहेको कारणले बेवारीस भएको,
  - ७) यौनशोषण, यौन दूष्यवहार, बेचबिखन वा ओसारपसारमा परेको,
  - ८) हिंसाबाट प्रभावित भएको,
  - ९) बाबुआमा वा संरक्षकबाट बन्धित भएको,
  - १०) अपाङ्गता भएको,
  - ११) सुस्तमनस्थिति भएको,
  - १२) अपहरण वा शरीर बन्धकमा परेको,

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बन्धी सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

- १३) सडक बालबालिका,
- १४) एच.आई.भी. एड्स संक्रमित भएको,
- १५) जन्मने वित्तिकै आमा वा बुवाबाट तिरस्कृत भै संरक्षणविहीन अवस्थामा फेला परेको शिशु,
- १६) विभिन्न कारणबाट आमाबुवाबाट त्यागिएका
- १७) सानो उमेरमा गर्भधारण गरि समय व्यतित भईसकेको अवस्थामा बालिका आमा र गर्भमा रहेको शिशुको संरक्षण
- (१८) बाल अधिकार समितिको सिफारिसमा समितिले तोकेका अन्य बालबालिका ।
- ४) दफा ३ मा उल्लेख भए बाहेकको अन्य शिर्षकमा कोषको रकम खर्च गर्न सकिने छैन ।
- ५) दफा ४मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि कोषको कुल खर्च रकमको १० प्रतिशत सम्मको रकम कोष सञ्चालक समितिको बैठक सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा लाग्ने खर्चका लागि उपयोग गर्न सकिने छ ।
- (१९) कोष सञ्चालन समितिको गठन देहाय बमोजिम ३ सदस्यको हुनेछ ।
- क) गाउँपालिका बालकल्याण कोषको हकमा गाउँपालिका अध्यक्ष र वडा स्तरीय कोषको हकमा वडाध्यक्ष संयोजक रहने ।
- ख) गाउँपालिकाको हकमा बाल अधिकार समितिको संयोजक र वडाको हकमा बालबालिका डेक्सको सम्पर्क व्यक्ति सदस्य ।
- ग) गाउँपालिकाको हकमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र वडाको हकमा वडा सचिव सदस्य सचिव रहने ।
- (२०) समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिमको हुनेछ ।
- क) जोखिम अवस्थामा रहेका र विशेष संरक्षणको आवश्यकता भएका बालबालिकाको उद्धार गर्ने, स्वास्थ्योपचार गर्ने, पुनर्स्थापना गर्ने तथा त्यस्ता बालबालिकालाई राहत दिने सम्बन्धमा आवश्यक कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने,
- ख) कुनै बालबालिका जोखिम अवस्थामा भए वा नभएको निर्धारण गर्ने,
- ग) स्वीकृत कार्यक्रमको लागि कोष परिचालन गर्ने वा गराउने,
- घ) स्वीकृत कार्यक्रम कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा अनुगमन गर्ने,
- ङ) जोखिम अवस्थामा रहेका बालबालिकालाई राहत स्वरूप दिइने रकमको मापदण्ड बनाई लागू गर्ने,
- च) जोखिम अवस्थामा रहेका बालबालिका सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्ने वा गराउने,

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

- छ) समितिबाट गरिने कार्यक्रमको अनुगमन गर्ने वा गराउने,
- ज) बालबालिकाको क्षेत्रमा काम गर्ने निकाय तथा संस्थासँग समन्वय गर्ने,
- झ) कोष वृद्धिको लागि स्रोतको खोजी गर्ने
- ञ) जोखिम अवस्थामा रहेका बालबालिकासम्बन्धी अन्य काम गर्ने वा गराउने ।

(१३) समितिको बैठक र निर्णय

- क) समितिको बैठक आवश्यकता अनुसार बस्नेछ ।
- ख) समितिको बैठक संयोजकले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ ।
- ३) समितिको बैठक बस्नुभन्दा कम्तीमा चौबीस घण्टा अगावै समितिको सदस्य—सचिवले बैठकमा छलफल हुने कार्यसूची सहितको सूचना सबै सदस्यहरूलाई दिनु पर्नेछ ।
- ४) समितिको दुई तिहाइ सदस्यहरू उपस्थित भएमा समितिको बैठकको लागि गणपूरक संख्या पुगे को मानिनेछ ।
- (५) समितिको बैठकको अध्यक्षता समितिको अध्यक्षले गर्नेछ र निजको अनुपस्थितिमा समितिका उपस्थित सदस्यहरूले आफूमध्येबाट छानेको सदस्यले गर्नेछ ।
- ६) समितिको बैठकमा बहुमतको राय मान्य हुनेछ र मत बराबर भएमा बैठकको अध्यक्षता गर्ने व्यक्तिले निर्णायक मत दिनेछ ।
- ७) समितिको निर्णय समितिको सदस्य—सचिवले प्रमाणित गरी राख्नेछ ।
- ८) समितिको बैठकसम्बन्धी अन्य कार्यविधि सो समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ । (९) जोखिममा रहेका बालबालिकाको आकस्मिक उद्धार तथा पुनस्थापना गर्नु पर्ने अवस्था भएमा समितिको संयोजक र सदस्य सचिवको आपसी सहमतिले आवश्यक हुने रकम निकासा खर्च गर्ने सक्नेछन्। तर सो खर्च रकम समितिको बैठकबाट अनुमोदन गर्नु पर्नेछ ।

१४) कोषको खाता सञ्चालन

- क) कोषको रकम समितिको निर्णयले नेपाल राष्ट्र बैङ्कबाट इजाजत प्राप्त पायक पर्ने बैङ्कमा खाता खोली सञ्चालन गरिनेछ ।
- ख) उपदफा (क) बमोजिमको खाता सञ्चालनका लागि गाउँपालिकाको हकमा प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत र लेखा प्रमुखको संयुक्त दस्तखतबाट र वडाको हकमा वडा सचिव र बालबालिका डेक्सको सम्पर्क व्यक्तिको संयुक्त दस्तखतबाट सञ्चालन गरिने छ ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

१५. रकम फ्रिज नहुने: प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएपनि कोषको रकम खर्च नभई आर्थिक वर्षको अन्त्यमा बाँकी रहेमा त्यस्तो रकम फ्रिज हुने छैन ।

१६. कोषको लेखा र लेखा परीक्षण: (क) कोषको आय व्ययको लेखा नेपाल सरकारले अपनाएको लेखा प्रणाली बमोजिम राखिनेछ ।

ख) कोषको लेखापरीक्षण महालेखा परीक्षकबाट हुनेछ ।

१७ प्रतिवेदन पेश गर्ने: समितिले आफुले गरेको कार्यको वार्षिक प्रतिवेदन आर्थिक वर्ष समाप्त भएको ३ महिना भित्र गाउँपालिका समक्ष पेश गर्नु पर्ने छ ।

परिच्छेद ४

बालबालिकाको संस्थागत सहभागिता

१८. गाउँपालिका तथा मातहतका समितिहरूमा बाल सहभागिता

गाउँपालिका तथा सो मातहत रहेका विद्यालय व्यवस्थापन समिति, वडा बाल अधिकार समिति, गाउँ बालअधिकार समिति, स्थानीय बालमैत्री शासन समिति, स्थानीय मानव बचेबिखन नियन्त्रण समिति, गाउँ शिक्षा समिति, स्थानीय विपद् व्यवस्थापन तथा जोखिम न्यूनीकरण समिति, गाउँ स्वास्थ्य समिति र स्थानीय खानेपानी तथा सरसफाई समिति जस्ता बालबालिकासँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने विभिन्न समितिहरूमा बालबालिकाको संस्थागत सहभागिता तथा प्रतिनिधित्वको व्यवस्था गरिनेछ ।

१९. योजना तर्जुमामा बाल प्रतिनिधित्वको व्यवस्था

१) स्थानीय तहबाट हुने योजना निर्माणको सम्पूर्ण चक्रमा बालबालिकाको संस्थागत प्रतिनिधित्व र सहभागिता अनिवार्य हुनेछ ।

२) बस्ती तथा वडा स्तरमा हुने योजना छलफलमा सहभागी हुन बाल समूहका सदस्य वा प्रतिनिधिहरूलाई निमन्त्रणा गरिनेछ । भेलामा उनीहरूको सरोकार राख्ने विषयमा धारणा राख्न निश्चित समय प्रदान गरिनेछ ।

३) गाउँ स्तरमा तोकिएको प्रक्रियामा बाल भेलाको आयोजना गरी स्थानीय योजना निर्माणका लागि बालबालिकासँग परामर्श लिइनेछ ।

४) योजना निर्माण तथा बजेट विनियोजनमा बाल समूहलाई बालबालिकाको निमित्त छुट्याइएको कार्यक्रम तथा बजेट बारे छुट्टै सावर्जनिक सूचना जारी गर्न सकिने छ । यस्तो जानकारी सरल भाषामा उपलब्ध हुनुपर्नेछ ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

२०. विविध क्षेत्रमा बाल सहभागिता

- १) स्थानीय तहमा क्रियाशिल विभिन्न संघ संस्था तथा सेवा प्रदायक निकायहरूले बालबालिकाका प्रत्यक्ष प्रभावित हुने वा उनीहरू लक्षित कार्यक्रम, निर्णय तथा योजना प्रक्रियामा बाल क्लवका प्रतिनिधिहरूसँग परामर्श गर्नु पर्नेछ ।
- २) यस्ता संस्था तथा सेवा प्रदायक निकायहरूले बालबालिकाको लागि निःशुल्क उपलब्ध सेवा सुविधा तथा कार्यक्रमहरूको बारेमा प्रचार प्रसार गर्न, सेवाको विषयमा सरोकारवाला बीच सञ्चार एव कार्यक्रमहरूको बारेमा प्रभावकारिताको अनगुमन गर्न बाल क्लवसँग सहकार्य गर्न सक्नेछन् ।
- ३) सेवा प्रदायक निकायहरूले बाल क्लवका सदस्य तथा बाल क्लवसँग सहकार्य र परामर्श कार्यहरू गर्दा उनीहरूको नियमित शिक्षालाई नकारात्मक प्रभाव पार्ने र विद्यालय समयमा असर पार्ने गरी गर्न सकिने छैन ।
- ४) सेवा प्रदायक निकायहरूले बाल क्लवका सदस्यहरूलाई अनिवार्य सहभागिताको नियम लागू गर्न सक्ने छैनन् ।
- ५) सेवा प्रदायक निकायहरूले बालबालिकालाई जोखिमपूर्ण हुने, विवादित विषय, फौजदारी अपराधका उजुरी लगायतका विषयमा छलफल गर्न वा उनीहरूको राय वा निष्कर्ष माग्न र त्यस्ता क्षेत्रमा काममा लगाउन सक्ने छैनन् । तर न्यायिक प्रक्रियामा प्रभावित बालबालिकासँग गरिने परामर्श गर्न यसले बाधा पर्ने छैन ।
- ६) सेवा प्रदायक निकायहरूले बालबालिका सहभागी भएर गरिएका सामुदायिक कार्यको बदलामा भत्ता वा ज्याला प्रदान गर्न सक्ने छैनन् । तर यातायात खर्च, खाजा/खाना खर्च र सहायक सामग्री दिन फरक पर्नेछैन ।

२१. बाल सहभागिता गराउँदा ध्यान दिनु पर्ने

- १) बाल सहभागिता गराउँदा बालबालिकालाई सहभागिता गराउने निकायले अनुसूची ७ मा व्याख्या भए बमोजिम बाल सहभागिताका मापदण्डहरूलाई अनिवार्य पालना गर्नु पर्नेछ ।
- २) स्थानीय तह तथा अन्य संस्थाले बालबालिका स्वयं तथा वयस्क सरोकारवाला तथा बाल सहभागिता गराउने निकायहरूको बाल सहभागिता सम्बन्धी विषयमा क्षमता अभिवृद्धि गराउनेछन् ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

परिच्छेद ५

विविध

२२. स्रोतको व्यवस्थापन: गाउँपालिका तथा वडाले बालअधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन कार्य सञ्चालन गर्न योजना निर्माण गरी सो योजनाको कार्यान्वयनका लागि कूल पुँजीगत बजेटको कम्तीमा १५ प्रतिशत स्रोतको व्यवस्थापन अनिवार्य गर्नेछ ।

२३. प्रोत्साहन पुरस्कारको व्यवस्था: बालसंरक्षण तथा सम्बर्द्धन कार्यमा उल्लेखनीय योगदान दिने व्यक्ति, बालक्लव, सञ्जाल तथा संघसंस्थालाई गाउँपालिकाले उचित प्रोत्साहन पुरस्कार प्रदान गर्न सक्नेछ ।

२४. कार्यविधिको व्याख्या गर्ने वा बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकार: कार्यविधिको कार्यान्वयनको सिलसिलामा कुनै दुविधा हुन गएमा सोको व्याख्या वा बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकार रूवी भ्याली गाउँ कार्यपालिकालाई हुनेछ ।

२५. खारेजी र बचाउ: यो कार्यविधि बालबालिका सम्बन्धी प्रचलित नेपाल सरकारको कानूनसंग बाँझिन गएमा बाँझिएको हदसम्म यो कार्यविधिमा लेखिएका कुराहरु अमान्य हुनेछन र नेपाल सरकारको कानूनमा लेखिएका कुराहरु मान्य हुनेछ ।

२६. बालबालिका सम्बन्धी कार्य संचालन गर्दा यो कार्यविधि बमोजिम हुनेछ र यस कार्यविधिमा उल्लेख नभएका प्रक्रियाहरु अवलम्बन गर्दा बालबालिका सम्बन्धी प्रचलित नेपाल सरकारको कानूनमा भएको बालअधिकार संरक्षण र सम्बर्द्धन प्रक्रियाहरु अवलम्बन गर्न कुनै बाधा पर्ने छैन ।

२७ बालअधिकार सम्बन्धि कार्य सञ्चालन गर्दा यस भन्दा अगाडी भए गरेका कार्यहरु यसै बमोजिम भए गरेको मानिनेछ ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

अनुसूची-१

९दफा १०(क) सँग सम्बन्धित)

बालक्लव सुचिकृत प्रमाणपत्रको नमुना

लोगो

रूवी भ्याली गाउँपालिका

सेर्तुङ, धादिङ

बागमती प्रदेश, नेपाल

सूचिकृत/आवद्धता प्रमाणपत्र

आवद्धता नं.

मिति:

श्री.....बालक्लव

.....

सेर्तुङ, धादिङ जिल्ला रूवी भ्याली गाउँपालिका .....वडा नं.....को
.....विद्यालय/समुदायमा गठन भएको .....बालक्लवलाई
यस रूवी भ्याली गाउँपालिकामा आवद्धता गरी बालमैत्री, बालअधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी
कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९ को परिच्छेद २ (१०, क) ले व्यवस्था गरे अनुसार आवद्धताको प्रमाण पत्र
प्रदान गरिएको छ ।

बालअधिकार संरक्षण र सम्बर्द्धन कार्यमा नेपालको संविधान, बालअधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि
१९८९ तथा सबै बालबालिका सम्बन्धी कानूनहरूको अधिनमा रही यस रूवी भ्याली गाउँपालिकाको बालमैत्री
अभियानमा यहाँहरूको सक्रिय सहभागिताको अपेक्षा गर्दछौ ।

प्रमाणित गर्ने

नाम:

पद:

दस्तखत

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

अनुसूची २

बालक्लव/सञ्चाल आवद्धताको लागि निवेदनको ढाँचा

निवेदन पत्रको ढाँचा

मिति:

श्री प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत ज्यू,

रूवी भ्याली गाउँपालिका

सेर्तुङ, धादिङ

विषय: बालक्लव सूचिकृत/आवद्धता गरी पाऊँ ।

महोदय,

हामीले ..... नामको बालक्लव खोल्न चाहेकोले रूवी भ्याली गाउँपालिकाबाट स्विकृत “ बालअधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९ को परिच्छेद २ (१०,क) ले गरेको व्यवस्था ” बमोजिम क्लव सुचिकृत/आवद्धता गर्नको लागि देहायको विवरण खोली निवेदन गरेका छौं ।

प्रस्तावित क्लवको निर्देशिकाको एक प्रति, सिफारिश, बालक्लव आवद्धता अभिलेख फारम र क्लवका पदाधिकारीहरूको जन्म दर्ता प्रमाण पत्रको फोटोकपी यसै साथ संलग्न गरिएको छ ।

भवदीय

अध्यक्ष

बालक्लव आवद्धताका लागि संलग्न गर्नुपर्ने कागजातहरू

- १) अनुसूची २ अनुसारको निवेदन
- २) अनुसूची ५ अनुसारको विधान २ प्रति
- ३) बालक्लवको निर्णय
- ४) विद्यालयको हकमा विद्यालयको सिफारिस
- ५) वडाको सिफारिस
- ६) बालक्लवको कार्यसमितिको बालबालिकाहरूको जन्मदर्ताको प्रतिलिपी

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

अनुसूची ३

बालअधिकारको संरक्षण तथा सम्बर्द्धनमा गाउँपालिका वा वडाले सम्बोधन गर्ने कार्यकलापहरु

१. बाल बचाऊ

स्थानीय स्वास्थ्य संस्थामा खोप/औषधिको पर्याप्तता	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाको नियमित अनुगमन गर्ने तथा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा, औषधि तथा खोपको सुनिश्चितता गर्ने । स्वास्थ्य विमा लागू भएका क्षेत्रहरुमा सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य विमा प्रवर्धन गर्ने तथा न्यून आर्थिक अवस्था भएका बालबालिकाको स्वास्थ्य विमा गराउने प्रबन्ध गर्ने ।
स्वास्थ्य संस्थामा किशोर किशोरीका स्वास्थ्यका विषयहरुको प्रभावकारी सम्बोधन	<ul style="list-style-type: none"> किशोर किशोरीलाई मुलतः यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्यसम्बन्धी समस्या भन्न सक्ने वातावरण सिर्जना गर्न तथा गोपनियता कायम गर्न स्वास्थ्यकर्मीहरुलाई संवेदनशील बनाउने ।
गर्भावस्था वा प्रसुतिपछि मातृ—शिशुको स्वास्थ्य नियमित परीक्षण ।	<ul style="list-style-type: none"> जनचेतना अभिवृद्धिका लागि स्वास्थ्य केन्द्रहरुको परिचालन तथा अनुगमन गर्ने र नियमित मातृ—शिशुको स्वास्थ्य परीक्षणका लागि सचेतना गर्ने । विभिन्न स्थानहरुमा शिविरहरु सञ्चालन गर्न लगाउने । गर्भावस्था परीक्षणको लागि निश्चित दिन तोकी गर्भवति महिलालाई पोषणयुक्त खानाको व्यवस्था गर्दै तालिमको व्यवस्था गर्ने ।
स्वास्थ्योपचारको क्रममा हिंसाजन्य कारणको आभास हुनु	<ul style="list-style-type: none"> कुनै पनि बालबालिकालाई स्वास्थ्योपचार गर्न ल्याउँदा गम्भीर शारीरिक चोटपटकको उपचार गर्ने क्रममा सो कुनै व्यक्तिको लापरवाही/दुर्व्यवहार, हिंसा वा जोखिममा पर्न गएको आभाष भएमा स्वास्थ्यकर्मीले सोबारे नजिकको प्रहरी/बालकल्याण समिति/सम्बन्धित निकायमा जानकारी गर्ने व्यवस्था गर्ने ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

२ बालसंरक्षणसम्बन्धी प्रमुख विषय तथा कार्यहरू

विषयहरू	सम्बोधन कार्यहरू
विविध कारणहरूले सडक लगायतका सार्वजनिक स्थानमा आश्रित बालबालिका ।	<ul style="list-style-type: none"> ▪ बालबालिका सडकमा आउने कारकतत्वहरूबारे अभिभावक तथा समुदायलाई सचेतना गर्ने । ▪ परिवारबाट अलग हुने जोखिममा रहेका बालबालिकाको लागि पारिवारिक सहयोग तथा आर्थिक विकासका कार्य गर्ने । ▪ सडकमा जीवनयापन गरिरहेका बालबालिकालाई सेवा प्रदायक संस्थासँग समन्वय गरी तत्काल उद्धार तथा व्यवस्थापन गर्ने — पारिवारिक तथा सामाजिक पुनर्मिलन, पुनःस्थापना, पुनःएकीकरण गर्ने । ▪ सम्पर्क गृह तथा सामाजिकीकरण केन्द्र सञ्चालनमा सहयोग गर्ने ।
अनाथ, असहाय वा बेवारीस अवस्थाका बालबालिका ।	<ul style="list-style-type: none"> ▪ कुनै पनि कारणबाट अनाथ, असहाय वा बेवारिसे भएका बालबालिकाको पहिचान गरी सूचना अध्यावधिक गर्ने । ▪ यस्ता बालबालिकाका लागि अस्थायी आवास तथा पुनःस्थापनाको व्यवस्था गर्ने । ▪ यस्ता बालबालिकाको परिवार वा आफन्तको खोजी गरी परिवारमा पठाउने । ▪ परिवारमा आधारित स्याहारको व्यवस्था हुन नसकेका बालबालिकाको लागि आवासीय बालगृह वा अन्य वैकल्पिक स्याहारको व्यवस्था गर्ने । ▪ वैकल्पिक स्याहार प्रदान गर्न योग्य तथा इच्छुक व्यक्ति तथा संस्थाहरूको पहिचान तथा सूचीकरण गर्ने ।
अपाङ्गता भएका बालबालिका	<ul style="list-style-type: none"> ▪ अपाङ्गता भएका बालबालिकाको अपाङ्गताको विविध किसिम सहित तथ्याङ्क संकलन तथा अभिलेखीकरण गर्ने र परिचय पत्रको व्यवस्था गर्ने गराउने । ▪ अपाङ्गता भएका बालबालिकाको लागि आवश्यक पर्ने विशेष स्याहार, मनोविमर्श, पुनःस्थापना, उपचार,

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

	<p>छात्रवृत्ति जस्ता सेवाहरूको नक्साङ्कन तथा सूचीकरण गर्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ सेवा उपलब्ध नभएको अवस्थामा आवश्यकता अनुसार सेवाको स्थापना, सञ्चालन, मापदण्ड निर्धारण तथा अनुगमन गर्ने तथा गैर सरकारी तथा निजी सेवा प्रदायक मार्फत त्यस्ता सेवा प्रवाह गर्ने व्यवस्था मिलाउने । ▪ अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि समुदायमा आधारित पुनर्स्थापन कार्यक्रम संचालन निर्देशिका, २०६८ बमोजिमका अन्य कार्यहरू गर्ने ।
<p>बालविवाह</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ बालविवाहको आर्थिक, सामाजिक तथा स्वास्थ्य एवम्व्यक्तित्व विकाससम्बन्धी असर र कानुनी प्रावधान आदिबारे लक्षित समुदाय पहिचान गरी सचेतना गर्ने । ▪ बालविवाह गर्न वा गराउन लागेको अवस्थामा सम्बन्धित परिवार तथा बालबालिकालाई सम्झाई—बुझाई तथा आवश्यक सहयोग, सेवा उपलब्ध गराई बालविवाह नगर्ने वातावरण निर्माण गर्ने । ▪ बालविवाहका घटनाको दर्ता र सोको महत्वबारे समुदायमा सचेतना गर्ने ।
<p>बालश्रम, हलिया प्रथा, कमलरी प्रथाको अन्त्य गर्ने गराउने</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ बालश्रम हुने सम्भावित निजी तथा व्यावसायिक क्षेत्रको नियमित अनुगमन गर्ने । ▪ बालश्रम उपयोग निरुत्साहित गर्ने र बालश्रम प्रयोग भएका सेवा तथा सामाग्री प्रयोग नगर्ने नगराउने । ▪ निश्चित आधार तथा मापदण्डको आधारमा बालश्रम मुक्त वडा/गाउँपालिका घोषणा तथा हरियो झण्डा अभियान (बालश्रममुक्त यातायात क्षेत्र, होटल, रेस्टुरेन्ट, उद्योग तथा कलकारखाना, आदि) सञ्चालन गर्ने । ▪ हलिया, कमलरी, घरेलु बालश्रमिक विरुद्ध बालश्रमिक हुन सक्ने जोखिम भएका परिवार लक्षित चेतना अभिवृद्धिका साथै आय आर्जन लगायतका सेवाहरूमा पहुँच स्थापना गर्ने । ▪ गैर कानुनी रूपमा

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

	<p>श्रममा लगाइएका बालबालिकाको लागि कानुनी उपचार तथा काममा लगाउनेबाट क्षतिपूर्तिको लागि सहजीकरण गर्ने ।</p>
<p>बालबालिकाको बेचबिखनको अन्त्य</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ देश भित्र तथा देश बाहिर हुने बालबालिकाको बेचबिखन विरुद्ध अभिभावक तथा बालबालिकालाई सञ्चार माध्यम, स्थानीय समूह, बालक्लब, विद्यालय लगायत विभिन्न माध्यमबाट सचेतना गर्ने । ▪ बालबालिकाको बेचबिखन रोक्नका लागि नेपाल प्रहरी तथा संघसंस्थाहरूसँगको समन्वयमा स्थानीय तहका मुख्य नाकाहरूमा चेकपोष्टहरूको व्यवस्था गर्ने । ▪ बेचबिखनमा पारिएका बालबालिकाको उद्धार, स्वदेश फिर्ती, पारिवारिक पुनर्मिलन, पुनस्थापना, आपत्कालिन संरक्षण, परामर्श, कानुनी उपचार तथा जिवनोपयोगी सीप र सहयोग लगायतका सेवा तथा सहयोग प्रदान गर्ने ।
<p>अनुशासनको नाममा दिइने शारीरिक तथा मानसिक दण्डसजाय</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ घर, समुदाय, बालविकास केन्द्र, विद्यालय, आवासीय बालगृह, बालसुधार गृह, उपचार केन्द्र, कार्यस्थल वा अन्य स्थानमा अनुशासनको नाममा बालबालिका उपर हुने शारीरिक तथा मानसिक दण्डसजाय दिएमा हुन सक्ने सजाय तथा कानुन बारे प्रचार प्रसार गर्ने । ▪ विद्यालयमा भयरहित वातावरणमा सिक्ने तथा सिकाउने अवस्थाको विकास गर्न विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक, विद्यार्थी तथा अभिभावकमा जागरण तथा सहकार्य प्रवर्द्धन गर्ने ।
<p>यौन शोषण वा दुर्व्यवहार</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ बालबालिकामाथि हुने यौन शोषण तथा दुर्व्यवहार र यसबाट बच्ने उपायबारे समुदायमा आधारित संघसंस्था वा समूह, बालबालिका, अभिभावक, शिक्षक, खेलकुद तथा अतिरिक्त क्रियाकलापहरूमा प्रशिक्षक आदिलाई सचेतना अभिवृद्धि गर्ने । ▪ शिक्षण संस्था, स्वास्थ्य सेवा प्रदायक लगायत बालबालिकासँग सम्पर्कमा आउने सेवा प्रदायकले

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

	<p>यौन शोषण तथा दुर्व्यवहारको लक्षण पहिचान गर्ने तथा उजुरी गर्ने क्षमता अभिवृद्धि तथा उजुरी प्रणाली स्थापना गर्ने ।</p>
<p>हेपाई (बुलिङ)</p>	<p>हेपाईले बालबालिकाको मानसिक तथा बौद्धिक विकासमा नकारात्मक असर पुऱ्याई उनीहरूको व्यक्तित्व विकासमा नै प्रभाव पार्ने हुनाले हेपाई हुने सम्भावित स्थलमा (खासगरी विद्यालयमा) विभिन्न कार्यहरू आवश्यक पर्दछ, जस्तै:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ हेपाई नगर्ने र नगराउनेबारे विभिन्न माध्यमबाट सचेतना गर्ने । ▪ हेपाई गर्नेलाई स्थान र घटनाको प्रकृतिको आधारमा सम्झाउने, बुझाउने तथा कानुनी कारवाही हुने देखिएमा सम्बन्धित अधिकारीको सहयोग लिने ।
<p>विपद्मा बालबालिकाको संरक्षण</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ सम्भावित बाढी पहिरो आउने स्थानको पहिचान गरी सोको नियन्त्रणका लागि आवश्यक कार्य गर्ने । ▪ विपद्प्रभावित बालबालिकालाई तत्काल खाना, बसोवासको सुरक्षित प्रवन्ध मिलाउने ▪ विपद्मा परेका बालबालिकाको व्यवस्थापनका लागि आवश्यक अस्थायी सिकाइ केन्द्रहरूको व्यवस्थापनका लागि समन्वय गर्ने । ▪ विपद्का कारण शिक्षा तथा स्वास्थ्यबाट बञ्चित बालबालिकाको शैक्षिक निरन्तरता तथा स्वास्थ्य उपचारका लागि आवश्यक सहयोग गर्ने ।
<p>इन्टरनेट सुविधाको माध्यमबाट बालबालिका माथि हुनसक्ने जोखिम न्युनीकरण</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ इन्टरनेटको सही प्रयोग तथा यसको दुरुपयोगबाट हुनसक्ने हानी बारे शिक्षक, बालबालिका तथा अभिभावकलाई सचेतना गर्ने । ▪ इन्टरनेटको दुरुपयोगबाट जोखिममा परेका बालबालिकालाई मनोसामाजिक परामर्श, कानूनी उपचार लगायतका आवश्यक सहयोग गर्ने ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

लागूपदार्थ दुर्व्यसनी तथा ओसारपसार	<ul style="list-style-type: none"> लागूपदार्थ दुर्व्यसनी तथा ओसारपसार विरुद्ध विद्यालय, अभिभावक र बालबालिकालाई सचेतना गर्ने । दुर्व्यसनमा परेका बालबालिकाको पुनःस्थापनका लागि विभिन्न संघसंस्था तथा निकायहरूको समन्वयमा आवश्यक दुर्व्यसन उपचारको व्यवस्था गर्ने । लागूपदार्थको ओसारपसारमा बालबालिकाको संलग्नतालाई नियन्त्रण गर्न सीमाक्षेत्रका नाकाहरूमा विशेष निगरानीको व्यवस्था गर्ने ।
------------------------------------	--

३ बालविकाससम्बन्धी प्रमुख विषय तथा कार्यहरू

विषयहरू	सम्बोधन कार्यहरू
समयमा पाठ्यपुस्तकको उपलब्धता	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र रहेका विधार्थीहरूको संख्या यकीन गरी समयमै पाठ्यपुस्तकको व्यवस्थापनका लागि गाउँपालिकाले सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्ने । सबै बालबालिकाले समयमै पाठ्यपुस्तक पाए—नपाएको अनुगमन गर्ने ।
छात्रवृत्तिको अनुगमन	<ul style="list-style-type: none"> विविध समूहका बालबालिकालाई प्रदान गरिने छात्रवृत्तिहरूको उचित ढंगले वितरण गरे नगरेको अनुगमन गर्ने ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

<p>अनुशासनका नाममा दण्ड सजाय दिइनु</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ विद्यालयलाई दण्ड सजायमुक्त घोषणा गर्न शिक्षकहरूलाई भयरहित शिक्षण सिकाईसम्बन्धी तालिम दिई कार्यान्वयनमा ल्याउने व्यवस्था मिलाउने । ▪ विद्यालयमा दण्ड सजायका घटना घटेमा तत्काल आवश्यक सम्बोधन तथा कारवाही गर्ने गराउने ।
<p>विद्यालयमा शौचालय, सरसफाइ सामग्री, खानेपानी लगायतका आधारभूत पुर्वाधार</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ छात्र र छात्राको लागि छुट्टाछुट्टै, अपाङ्गमैत्री शौचालय भए नभएको अनुगमन गर्ने र नभएमा सोको व्यवस्था गर्ने गराउने । ▪ छात्राहरूका निमित्त चेन्जिङ.रुम,स्यानेटरी प्याडको व्यवस्था गर्ने गराउने, सोको उपयोग तथा प्रयोगपश्चातको व्यवस्थापन गराउने । ▪ खानेपानीको उचित व्यवस्थापन गर्ने गराउने,
<p>बालबालिकाको शैक्षिक नियमितता</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा अवधारणाको सचेतीकरण गर्ने । ▪ विपन्न परिवारका बालबालिकालाई स्टेशनरी, ड्रेस तथा छात्रवृत्ति लगायतको व्यवस्था गरी नियमित विद्यालय जानको लागि अभिप्रेरित गर्ने । ▪ आवश्यकता अनुसार दिवा खाजाको व्यवस्था गर्ने गराउने ।
<p>शिक्षण सिकाई नियमित</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ शिक्षण नियमित भए नभएको अनुगमन गरी गराई दण्ड तथा पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने ।
<p>भेदभाव तथा हेपाई</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ विद्यालयहरूमा कुनै पनि दृष्टिकोणबाट विधार्थी विधार्थी बीच हुने वा विधार्थीमाथि हुनसक्ने कुनै पनि किसिमको भेदभाव, हेपाई, दुर्ग्रहण हुन नदिन विद्यालय बालसंरक्षण नीति/आचारसंहिता बनाई लागू गर्ने । ▪ विद्यालयमा उजुरी पेटिका राख्नुको साथै यससम्बन्धी सम्बोधन गर्ने संयन्त्र निर्माण गर्ने र समयसमयमा अनुगमन गर्ने ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको अनुगमन	<ul style="list-style-type: none"> ▪ आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र बालबालिकाको पहुँच हुनेगरी प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरू सञ्चालन भए नभएको अनुगमन गरी सोको व्यवस्थित तथा बालमैत्री सञ्चालनका लागि सहजीकरण गर्ने ।
विद्यालयमा मनोविमर्श सेवाको व्यवस्था गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> ▪ प्रत्येक विद्यालयमा मनोविमर्श सेवाको सुनिश्चितताका लागि तालिम प्राप्त मनोविमर्शकर्ताको व्यवस्था गर्ने वा विद्यालयकै शिक्षकलाई मनोविमर्श सम्बन्धी उपयुक्त तालिम दिई सो सम्बन्धी सेवा प्रदान गर्ने ।
विद्यालय स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन	<ul style="list-style-type: none"> ▪ विद्यालयमा स्वास्थ्य शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालनको व्यवस्था गर्ने । ▪ आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र रहेका विद्यालयहरूमा बालबालिकाको नियमित स्वास्थ्य परिक्षणको व्यवस्था गर्ने ।

४. सहभागितासम्बन्धी प्रमुख विषय तथा कार्यहरू

विषयहरू   सम्बोधन कार्यहरू

बालक्लबको सूचीकरण तथा गठन	<ul style="list-style-type: none"> ▪ आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र रहेका विद्यालय तथा समुदायमा आधारित बालक्लबहरूको सूचीकरण गर्ने र आवश्यकता अनुसार गठन गर्ने । ▪ बालसंरक्षणका सवालहरू पहिचान तथा सम्बोधनका लागि बालक्लबहरूको आवश्यक परिचालन गर्ने ।
योजना तर्जुमामा बालसहभागिता	<ul style="list-style-type: none"> ▪ पालिकास्तरीय नीति निर्माण तथा कार्यक्रम तर्जुमाको क्रममा बालबालिकासम्बन्धी विषयवस्तुका लागि बालबालिकाको उपयुक्त विचार वा सुझावलाई समावेश गर्ने । ▪ पालिका अन्तर्गत गठन हुने विभिन्न समिति, उप समितिहरूमा बालबालिकाको शैक्षिक र

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

	शारीरिक क्षमताको आधारमा सहभागी गराउने (सदस्य वा आमन्त्रित)
बालसहभागिताबारे सचेतना	<ul style="list-style-type: none"> परिवार, विद्यालय, समुदाय, वडा तथा पालिकास्तरमा बालसहभागिताको महत्वबारे अवधारणागत स्पष्टताका लागि आवश्यक अन्तरक्रिया तथा अभिमूखीकरण गर्ने ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

अनुसूची ४

बालमैत्री स्थानीय शासन का ४१ सुचकहरु

बाल बचाऊ

६ महिनासम्मको शिशुलाई आमाले पूर्ण स्तनपान गराएको (आमाको दूध मात्रै खुवाउने) हुनुपर्ने, . १ वर्षभित्रका बालबालिकाले पूर्ण रूपमा खोप — बि. सि. जि., डिपिटी, हेपटाइटिस बि, हिब ३, पोलियो, दादुरा, मात्रा) पाएको हुनुपर्ने

६ महिनादेखि ५ वर्षमुनिका सबै बालबालिकालाई वर्षको २ पटक भिटामिन ए क्याप्सुल खुवाएको हुनुपर्ने . गर्भवती आमाको दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट सुत्केरी गराइएको हुनुपर्ने,

गर्भवती महिलाहरुले कम्तिमा प्रसूति पूर्व ४ पटक र प्रसूति पश्चात आमा र नवजात शिशुको कम्तिमा ३ पटक स्वास्थ्य जाँच गराएको हुनुपर्ने,

गर्भवती महिलाले टिटानस विरुद्धको २ वटा खोप लगाएको हुनुपर्ने,

एच्आई भी संक्रमित आमाबाट जन्मिएका सबै बालबालिकाहरुले ब्छ् एचयउजथविहष्क पाएका हुनेछन्। . गर्भवती तथा सुत्केरी आमाहरुले आईरन चक्री (जम्मा २२५ वटा) खाएको हुनुपर्ने ।

सबै घरधुरीमा स्वच्छ खानेपानीको सुविधा हुनु पर्ने ।

सावुन पानीले हात धुने परिपाटीको विकास भएको हुनुपर्ने (चर्पी गएपछि, खाना खानु अगाडी र बालबालिकाको दिसा धोए पछि) ।

बालबालिकामा हुने अति कडा कुपोषण र मध्यम कुपोषण, पाँच वर्ष मुनिका बाल बालिकाहरुमा पुडकोपन, कमतौल, ख्याउटेपन उल्लेख्य रूपमा कमि आएको हुनेछ ।

सबै घरधुरीमा आयोडिनयुक्त नुनको प्रयोग गरेको हुनु पर्नेछ ।

बाल संरक्षण

५ वर्ष मुनिका सबै बालबालिकाको जन्म दर्ता भएको हुनुपर्ने,

बालविवाहको संख्यामा कमी आएको हुनेछ,

निकृष्ट प्रकारको बालश्रम दर घटेको हुनुपर्ने,

घरपरिवार र समुदायबाट बालबालिका विरुद्ध हुने हिंसा, वेचविखन, शोषण, दुर्व्यवहार जस्ता घरेलु हिंसा कम गर्न पहल भएको हुनुपर्ने,

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

बाल संरक्षण सम्बन्धी समुदायमा आधारित बाल संरक्षण प्रणाली सक्रिय भएको हुनुपर्ने ।

बालविकास

३ देखि ४ वर्ष उमेर पुगेका बालबालिकाहरू प्रारम्भिक बालविकास कक्षामा भर्ना भएका हुनुपर्ने,

५ देखि १२ वर्ष उमेर समूहका बालबालिकाले आधारभूत शिक्षा (१ देखि कक्षा ८ सम्म) पुरा गरेको हुनुपर्ने ।

कक्षा १ को लागि विद्यालय जाने उमेर समूहका सत्प्रतिशत बालबालिकाहरू विद्यालय भर्ना भएका हुनुपर्ने, .
विद्यालय जान नपाएका बालबालिकाहरूले अनौपचारिक शिक्षा प्राप्त गरेको हुनुपर्ने ।

प्रत्येक विद्यालयमा छात्र छात्रा को लागि अलग अलग शौचालयको व्यवस्था भएको हुनेछ,

प्रत्येक विद्यालयमा अतिरिक्त क्रियाकलाप सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन भएको हुनेछ,

बालसहभागिता

स्थानीय तहको निर्णय प्रक्रियामा १२ देखि १८ वर्षसम्मका बालबालिकाहरूको संस्थागत सहभागिताको संयन्त्र विकास गरी सहभागी गराएको हुनुपर्ने, ।

स्थानीय तहले संचालन गर्ने योजनामा बालबालिकाको आवाज समेटिएको हुनुपर्ने,

विद्यालय व्यवस्थापन समितिमा संस्थागत तवरबाट बालबालिकाको आवाज सुनिने व्यवस्था सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

स्वास्थ्य व्यवस्थापन समितिमा बाल क्लवको प्रतिनिधित्व हुनेछ ।

गाउँपालिकाको प्रत्येक वडामा बाल समूह गठन भै क्रियाशील रहेको हुनेछ ।

गाँउ तहमा बाल संजाल गठन भएको हुनुपर्ने ।

संस्थागत सूचकहरू

. स्थानीय तहको परिषद्वैठक नियमित रूपमा संचालन भएको हुनेछ

. स्थानीय तहहरूले आफ्नो लागि बालमैत्री व्यवहार, आचार संहिता तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याएका हुनेछन्।

. स्थानीय तहमा बालमैत्री स्थानीय शासन प्रवर्द्धन समिति गठन भएको हुनेछ ।

. स्थानीय विद्यालयहरूमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति क्रियाशील रहनेछन्।

. स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाहरूमा स्वास्थ्य व्यवस्थापन समिति क्रियाशील रहनेछन्

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

- . स्थानीय स्तरमा बालविकास केन्द्र, बालकक्षा तथा पूर्व प्राथमिक कक्षाहरु संचालन भएका हुनेछन् . स्थानीय स्तरमा बालक्लवहरुको सक्रियता रहनेछ ।
- . स्थानीय स्तरमा प्यारालिगल कमिटी र बालअधिकार संरक्षण र सम्बर्द्धनमा क्रियाशील रहनेछन्। . स्थानीय स्तरमा बाल संजाल विकास भएको हुनेछ र जिल्लास्तर सम्म उनीहरुको प्रतिनिधित्व रहनेछ । . बालबालिकाका लागि स्थानीय विकास योजना र लगानी योजना तर्जुमा भै कार्यान्वयन भएको हुनेछ । . गाँउ विकास योजनामा बालबालिकाकासंग सम्बन्धित योजना तथा कार्यक्रम समेटी एकीकृत नीति, योजना, कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।
- . बाल बालिका सम्बन्धी स्थितिपत्र तयारी तथा प्रकाशन र अद्यावधिक भएको हुनेछ ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बद्ध सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

अनुसूची ५

.....बाल समूह वा क्लव .....को
गठन तथा कार्य संचालन निर्देशिका २०८.. (विधान)

प्रस्तावना:

राष्ट्र निर्माणको लागि बालबालिकाहरूको समेत भूमिका महत्वपूर्ण हुने भएकोले उनीहरूको शारीरिक, सामाजिक, संवेगात्मक र बौद्धिक विकास गर्दै बालबालिकाहरूको हकहित एवं बाल अधिकारको विषयमा जनचेतना जगाई सामाजिक, सांस्कृतिक, शैक्षिक एवं अन्य सम्बद्ध क्षेत्रमा समेत बाल सहभागिता जुटाउन र बाल विकासका साथै बाल संरक्षणको पहल गर्न वाञ्छनीय भएकाले यो निर्देशिका तर्जुमा गरिएको छ ।

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:

यस विधानको नाम “..... बाल समूह/क्लव गठन तथा कार्य संचालन निर्देशिका २०८.. रहने छ ।
यो विधान गाउँपालिकाबाट स्वीकृत भए पछि तुरुन्तै लागु हुनेछ ।

२. कार्यालय: यस विधान बमोजिम गठित ..... बाल समूह/क्लव..... को कार्यालय जिल्ला रूवी भ्याली गाउँपालिका वडा नं. .... स्थित ..... स्थानमा रहनेछ ।

३. ठेगाना: यस बाल समूह/क्लवको पत्राचार इमेल वा सम्पर्क ठेगाना निम्न बमोजिम हुनेछ:
.....

४. परिभाषा: विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा:

क) “क्लव” भन्नाले यस विधानको धारा ६ अनुरूप गठित क्लव जनाउने छ । यो क्लव रूवी भ्याली गाउँपालिकामा आवद्धता भएको बाल क्लवलाई जनाउनेछ ।

ख) “बालबालिका” भन्नाले यस विधानको प्रयोजनको लागि ८ वर्षदेखि माथि १८ वर्ष ननाघेका बालबालिकाहरूलाई जनाउनेछ ।

५. उद्देश्य एवं कार्यहरू:

यस बाल समूहको देहाय बमोजिमका उद्देश्य एवं कार्यहरू रहनेछन्:

क) बालबालिकाहरूको शारीरिक, मानसिक, सामाजिक, संवेगात्मक तथा सहभागितात्मक विकासको अभिवृद्धि गर्ने ।

ख) बाल अधिकार सम्बन्धी राष्ट्रिय एवं अन्तर्राष्ट्रिय कानूनको बारेमा सचेतना गराउनु ।

ग) बाल समूहको विस्तार र संगठनात्मक क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बद्ध सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

- घ) धर्म, वर्ण, लिङ्ग, जातजाति वा अन्य कुनै आधारमा बालबालिकाहरूलाई विना भेदभाव समान अवसर प्रदान गर्ने बारे जनचेतना जगाउने
- ङ) बालबालिकाहरूको विरुद्ध हुने घरायसी हिंसा, बाल यौन शोषण, बाल दुर्व्यवहार, बालश्रम, बाल बेचबिखन, बाल विवाह जस्ता सामाजिक विकृतिका विरुद्ध स्थानीय रूपमा सचेतना जगाई सो को कानूनी उपचारको लागि (च) बाल अधिकार सम्बन्धी विविध कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।
- छ) बाल विकास सम्बन्धी विविध कार्यक्रमहरू संचालन गर्नु ।
- ज) पूर्व बालविकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरूमा सहभागी गराउनु ।
- झ) बालबालिका सम्बन्धी हरेक गतिविधिमा सहभागिता गराउनु ।
- ञ) वातावरण स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रमलाई बाल गतिविधिमा समावेश गराउनु ।
- ट) आफ्नो समूह भित्रका बालबालिका सम्बन्धी विविध आधारमा तथ्यांकसंकलन गर्नु ।
- ठ) बालबालिकाहरूको समस्या पहिचान गरी सो समस्या सम्बन्धित निकायमा पुऱ्याउन र समाधान गर्ने प्रयत्न गर्नु ।
- (ड) जन्मदस्ता, बाल शिक्षा, बालिका शिक्षा, बालबृद्धि (तौल) सरसफाई, खोप पोषण, बालस्याहार, आयोडिनको महत्व जस्ता मातृ एवं बाल स्वास्थ्यको विषयमा सन्देश वाहकको रूपमा कार्य गर्ने ।
- ढ) बालबालिकाहरूसँग सम्बन्धित रोग झाडा पखाला, निमोनिया तथा खुल्ला दिशा पिसाव मुक्त क्षेत्र बनाउने लगायतका विषयमा समाजमा जानकारी एवमं सो को निरकरणको लागि चेतना जगाउनु ।
- ण) पिछडिएका, जोखिममा परेका, विपन्न, द्वन्द एवं दैवी प्रकोपबाट पीडित बालबालिकाहरूको पुर्नस्थापनाको लागि पहल गर्नु ।
- त) अन्य बाल समूहहरू वा निकायसँग समेत समन्वय गरी एकिकृत रूपमा काम गर्ने ।
- थ) बालबालिकाको पूर्ण विकासका लागि अन्य विविध रचनात्मक कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।
- द) एच.आई.भि. एड्सका सम्बन्धमा जनचेतना जागृत गराउने ।
- ध) बाल विवाह, बहुविवाह, अनमेल विवाह, जातीय भेदभाव एवं दाइजो प्रथा लगायत सामाजिक विकृतिको विरुद्ध जनचेतना जगाउने ।
- न) बालबालिकाहरूलाई विविध प्रतिस्पर्धात्मक गतिविधिमा विना भेदभाव बालबालिकालाई सरिक गराउन पहल गर्ने ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

६. बाल क्लवको गठन:

६.१ बालक्लवको गठन समूहका साधारण सदस्यहरूको साधारण सभाबाट हुने निर्वाचन प्रकृयाबाट हुनेछ । यस बालक्लवको कार्य समितिमा निम्नानुसारका पदाधिकारी हुनेछन्:

क) अध्यक्ष: १ जना

ख) उपाध्यक्ष: १ जना

ग) सचिव: १ जना

घ) सहसचिव: १ जना

ङ) कोषाध्यक्ष: १ जना

च) सदस्य: कम्तिमा २ जना र बढिमा १० जनासम्म

छ) सल्लाहकार: आवश्यकतानुसार

ज) संरक्षक: १ जना

६.२ बाल क्लवको कार्य समितिको संरचना समावेशीताको आधारमा गठन हुनेछ ।

७. सल्लाहकार:

बाल क्लवले सल्लाहकार नियुक्ति गर्दा निम्न आधारमा गर्नु पर्दछ:

क) पूर्व बाल क्लवको अध्यक्ष पदेन सल्लाहकार हुनेछ ।

ख) स्थानीय शिक्षक, खेलाडी, प्रतिष्ठित विद्वान, प्राध्यापक वा समाजका प्रतिष्ठित व्यक्ति वा सम्बन्धित संस्थाका सदस्यहरूका अभिभावक मध्येबाट आवश्यकतानुसार सल्लाहकारहरू रहने छन्।

८. संरक्षक:

बाल क्लवका संरक्षकमा संस्थालाई अभिभावकको रूपमा आर्थिक वा व्यवस्थापकीय सहयोग प्रदान गर्ने संस्था/व्यक्ति रहने छन् । संरक्षकको नियुक्ति बाल समूहको निर्णय अनुसार हुनेछ ।

८.१ विद्यालयमा एकजना शिक्षक संरक्षक र प्राधानाध्यापक प्रमुख संरक्षक शिक्षक रहनेछन् ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

९. पदावधि:

बाल क्लवको पदावधि गठन भएको मितिले २ वर्षको हुनेछ । कुनै पदाधिकारीले राजिनामा दिएमा वा अन्य कुनै कारणले पद रिक्त भएमा पदाधिकारीको हकमा बाँकी अवधिका लागि सम्बन्धित बाल क्लवले आफु मध्येबाट नियुक्ति गर्नेछ र सदस्य पदका लागि आफ्नो साधारण सदस्य मध्येबाट चयन गर्नु पर्नेछ ।

१०. पदाधिकारीको काम, कर्तव्य र अधिकार:

पदाधिकारीहरुको देहाय बमोजिमको काम, कर्तव्य र अधिकार हुनेछ:

क) अध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार: अध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:

१. क्लवको बैठक र समूहको साधारण सभाको अध्यक्षता ग्रहण गर्ने ।

२. क्लवको बैठक वा साधारण सभामा आवश्यक प्रस्ताव र कागजात पेश गर्ने गराउने ।

३. क्लवको आम्दानी, खर्च हिसाब र अन्य कागजात सुरक्षित राख्ने राख्न लगाउने ।

४. क्लवको निर्णयको निर्देशन कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।

५. क्लवको प्रतिनिधि चयन गरी पठाउने वा समूहको प्रतिनिधित्व गर्ने ।

६. उपाध्यक्ष र सदस्यहरुलाई विषयगत कार्यभार विभाजन गरी दिने ।

७. सात दिन भन्दा बढी समयका लागि अनुपस्थित भएमा उपाध्यक्षलाई र उपाध्यक्ष नभएमा आफू मध्येका वरिष्ठ सदस्यलाई कार्यवाहक अध्यक्ष तोक्ने ।

८. बाल क्लव जिल्ला समन्वय समितिसँग समन्वय गरी वा अन्य संघ संस्था वा निकायहरूसँग आफ्नो क्षमता विकासका कार्यक्रमको माग गर्ने र कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।

९. तोकिएको अन्य कार्य गर्ने ।

ख. उपाध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार: उपाध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:

१. अध्यक्षको अनुपस्थितिमा कार्यवाहक अध्यक्ष भै कार्य गर्ने ।

२. तोकिएको अन्य काम गर्ने ।

ग. सचिवको काम, कर्तव्य र अधिकार: सचिवले अध्यक्षको प्रत्यक्ष निर्देशनमा रही देहायको काम कर्तव्य र अधिकारको प्रयोग तथा पालन गर्नु पर्नेछ:

१. क्लवको स्वीकृत कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

२. बालबालिका वा बाल क्लवसंग सम्बन्धित व्यक्तिको अभिलेख अद्यावधिक गर्ने ।
३. क्लवको चल, अचल तथा जिन्सी सम्पत्तिको लगत राख्ने ।
४. क्लवको बैठकको माइन्यूट गर्ने, निर्णय गर्ने पुस्तिका जिम्मा लिने र निर्णय प्रमाणित गर्ने ।
५. क्लवको प्रशासकीय कार्य गर्ने ।
६. अध्यक्षको निर्देशन अनुसार बैठक बोलाउने ।
७. तोकिएको अन्य कार्य गर्ने ।

घ. सहसचिवको काम, कर्तव्य र अधिकार:

१. सचिवको अनुपस्थितिमा सचिवको कार्यभार सहाल्ने ।
२. तोकिएको अन्य कार्य गर्ने ।

ङ. कोषाध्यक्षको काम, कर्तव्य र अधिकार:

१. क्लवको आय व्यय दुरुस्त राख्ने ।
२. आर्थिक बजेट तयार गरी समूहको बैठकमा पेश गर्ने ।
३. आर्थिक सहयोग जुटाउने ।
४. आर्थिक कारोवार सम्बन्धी जिम्मेवारी पूरा गर्ने ।

च. सदस्यको काम कर्तव्य र अधिकार:

१. बैठकमा सहभागी हुने ।
२. निर्णयको लागि आफ्नो मत पेश गर्ने ।
३. तोकिएको कार्य गर्ने ।
४. समूहको हित हुने अन्य रचनात्मक कार्य गर्ने ।

११. सदस्यता:

अ. सदस्यताको योग्यता:

यस बाल समूहमा देहायका बालबालिका सदस्य हुन पाउने छन्:

क) उमेर कम्तिमा ८ वर्ष पुगी १८ वर्ष ननाघेको

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

ख) स्थायी सरुवा रोग नलागेको ।

ग) मगज नविग्रेको वा बौलाहा नभएको ।

घ) समूहको निर्देशिकामा प्रतिबद्ध हुने ।

आ. सदस्यताको खारेजी:

क) मगज विग्रेमा वा बौलाहा भएमा ।

ख) १८ वर्ष उमेर नाघेमा ।

ग) मृत्यु भएमा ।

घ) राजिनामा दिएमा ।

ङ) अविश्वासको प्रस्ताव पारित भई हटाइएमा ।

च) सदस्यता नविकरण नभएमा ।

छ) लगातार तीन पटक विना सूचना बैठकमा अनुपस्थित भएमा ।

ज) एक भन्दा बढी बाल क्लवको सदस्यता लिएको पाइएमा वा प्रतिनिधित्व गरेमा ।

१२. समूहका पदाधिकारीको उमेरको हद:

बाल क्लवका कार्यसमितिका पदाधिकारीको उमेर कम्तिमा आठ वर्ष पुगेको हुनु पर्नेछ र १६ वर्ष सम्मको रहनेछ ।

१३. आरक्षण: यस बाल क्लवमा सम्पूर्ण सदस्य संख्याको कम्तिमा ३३ प्रतिशत बालिका हुनुपर्नेछ तर समूहमा प्रयाप्त बालिका सदस्य नभएमा पनि समूह कायमै रहनेछ ।

१४. सदस्यता शुल्क तथा नविकरण:

क) बाल क्लवको सदस्यता शुल्क वा नवीकरण शुल्क वा अन्य कुनै शुल्क बाल क्लवले तोके बमोजिम हुनेछ ।

(ख) बाल समूहका सदस्यले आ आफ्ना समूहमा हरेक वर्ष सदस्यता नविकरण गर्नु पर्नेछ ।

१५. बैठक:

बाल समूहले कम्तिमा महिनाको एक पटक बैठक बस्नु पर्नेछ । बैठकको गणपूरक संख्या ५१% को उपस्थितिलाई मानिनेछ ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

१६. निर्णयः

बाल समूहको बैठकमा बहुमतको निर्णय मान्य हुने छ तर मत बराबर भएमा अध्यक्षले निर्णायक मत दिने सक्ने छ । नोटः निर्णय प्रक्रियामा संरक्षक वा सल्लाहकारले मतको प्रयोग गर्न पाउने छैनन् ।

१७. निर्वाचनः

बाल क्लव वा समूहले प्रजातान्त्रिक पद्धति अनुरूप आफ्नो समूहको निर्वाचन पदावधि समाप्त हुनुभन्दा एक महिना पहिले सम्पन्न गर्नुपर्नेछ ।

१८. निर्वाचन अधिकृतः

बाल क्लव वा समूहले आफ्ना संरक्षक एवं सल्लाहकार मध्येबाट कम्तिमा तीन जना निर्वाचन अधिकृत तोक्नु पर्नेछ । सो मध्ये एक जना मुख्य निर्वाचन अधिकृत रहने छन् । मुख्य निर्वाचन अधिकृतले निर्वाचन प्रक्रिया वा कार्यविधि आफै निर्धारण गर्नेछ ।

१९. कोषः

क) यस बाल क्लव वा समूहले आफ्नो नामबाट एउटा कोषको स्थापना गर्नेछ ।

ख) बैंक वा वित्तीय संस्थामा खाता संचालन गर्न समूहले अध्यक्ष,कोषाध्यक्ष र संरक्षकको नामबाट सञ्चालन गर्नुपर्नेछ । कोषबाट रकम झिक्नु पर्दा समूहको निर्णय अनिवार्य रूपमा हुनु पर्नेछ । बाल समूह/क्लवको निर्णय अनुसार कोषको रकम खर्च गर्न सकिने छ । तथा बैंक खाता खोल्नका लागि रूवी भ्याली गाउँपालिकाको अनिवार्य सिफारिस लिनु पर्नेछ ।

(ग) कोषमा देहायका स्रोतबाट रकम जम्मा हुनेछः

१. बालबालिकसँग सम्बन्धित निकायबाट प्राप्त सहयोग ।

२. सहयोग, उपहार ।

३. सदस्यता तथा नविकरण शुल्क ।

४. सांस्कृतिक वा विविध रचनात्मक कार्यक्रमबाट उठेको रकम ।

५. समूहको प्रकाशनबाट प्राप्त हुने रकम ।

६. अन्य सामाजिक संघ संस्थाबाट प्राप्त रकम ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

२०. प्रतिवेदन:

बाल समूहले आफ्नो वार्षिक साधारण सभाबाट पारित वार्षिक प्रतिवेदन रूवी भ्याली गाउँपालिकामा प्रत्येक वर्षको असार मसान्त भित्र पेश गर्नु पर्नेछ ।

२१. संशोधन:

यो निर्देशिका संशोधन गर्दा बाल समूहको साधारण सभाको दुई तिहाई सदस्यहरूको बहुमतले निर्देशिका संशोधन प्रस्ताव पारित भई रूवी भ्याली गाउँपालिकाबाट स्वीकृत भएमा यो निर्देशिका लागू हुनेछ ।

२२. बचाउ:

प्रस्तुत निर्देशिकामा उल्लेखित कुराहरू प्रचलित नेपाल ऐन नियम वा विनियमसँग बाँझिएमा बाँझिएको हदसम्म यस निर्देशिकामा उल्लेखित कुराहरू स्वतः अमान्य हुनेछन् ।

२३. समूहको खारेजी वा विघटन:

कुनै कारणवश समूह खारेजीमा परेमा वा विघटन हुन गएमा त्यस समूहको सम्पूर्ण चल अचल सम्पत्ति रूवी भ्याली गाउँपालिकाको संरक्षणमा सार्नेछ ।

२४. विविध:

१. साधारण सभा: समूहको साधारण वर्षको एक पटक बस्नेछ । साधारण सभाको सूचना प्रत्येक सदस्यहरूलाई १ महिना अगावै सचिवले दिनु पर्नेछ । साधारण सभामा समूहको वार्षिक कार्य प्रगति प्रतिवेदन, आर्थिक प्रतिवेदन तथा वार्षिक कार्ययोजना सम्बन्धी प्रस्तावहरू निर्णयार्थ समूहले पेश गर्नेछ । साधारणसभाको गणपूरक संख्या समूहका साधारण सदस्यहरूको ५१% को उपस्थितिलाई मानिनेछ ।

२. कार्यविधि बनाउने: निर्देशिकाको उद्देश्य प्राप्तीको लागि समूहले आफूलाई आवश्यक पर्ने विनियम बनाउन सक्नेछन् साथै आवश्यक समिति र उपसमितिहरूको पनि गठन गर्न सक्नेछन् । यो समितिको कार्यविधि बाल समूह/क्लवले निर्धारण गर्नेछ ।

३. संशोधन: समूहको निर्देशिका संशोधन गर्न परेमा निर्देशिका संशोधन प्रस्ताव समूहको साधारण सभाको दुई तिहाई बहुमतको निर्णय भई गाउँपालिकाबाट स्वीकृत भएपछि मात्र लागू हुनेछ ।

४. अविश्वासको प्रस्ताव: समूहको निर्देशिका विपरित कार्य गरेको भनि समितिका कुनै पदाधिकारी माथि समितिका एक तिहाई सदस्यहरूले गरेको लिखित अविश्वासको प्रस्ताव समूहमा पेश गरेमा सो प्रस्ताव साधारण सभाको दुई तिहाई बहुमतबाट पारित भएमा त्यस्ता पदाधिकारीहरू स्वतः पद मुक्त हुनेछन् ।

५. समूहले आफ्नो निर्देशिका एवं पदाधिकारी सदस्य सहितको नामावली सम्बन्धित स्थानीय तहमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

अनुसूची १

समूहको छाप

(समूहको छापमा समूहको नाम, स्था. वर्ष र ठेगाना अनिवार्य रूपमा हुनु पर्नेछ) र लोगो क्लवले निर्णय गरेअनुरूप हुनेछ ।

अनुसूची २

समूहका कार्यसमितिका पदाधिकारीहरु

क्र.सं. पद नाम, थर	पुरा ठेगाना (गा.वि.स./न.पा., बडा र टोल)	सम्पर्क नम्बर	हस्ताक्षर
अध्यक्ष			
उपाध्यक्ष			
सचिव			
सहसचिव			
कोषाध्यक्ष			
सदस्य			
सदस्य			
सदस्य			
सदस्य			
सदस्य			
सदस्य			
नोटः			

१. यस बमोजिम साधारण सदस्यहरु थप गर्न सकिने छ ।

२. समूहका साधारण सदस्यहरुले प्रत्येक वर्ष सदस्यता नविकरण गर्नु पर्नेछ ।

३. निर्देशिका बमोजिम आबद्धता एवं सूचिकृत गराउनु पर्ने निकाय वा संस्थामा सम्बन्धित गा.पा. वा विद्यालय वा सम्बन्धित संरक्षकत्व प्रदान गरेको संस्था मध्ये कुनै एकको सिफारिस संलग्न हुनु पर्ने छ । सिफारिस साथ कार्य समितिका सबै पदाधिकारीहरुको संयुक्त निवेदन स्थानीय तहमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

४. यस निर्देशिकाको प्रतिबद्धताको लागि बाल समूहको कार्य समितिका सम्पूर्ण पदाधिकारीहरुले निर्देशिकाको सबै पानाको तल माथि हस्ताक्षर गरेको हुनु पर्नेछ ।

५. आबद्धता वा सूचिकृत गर्दा दुई प्रति निर्देशिका रितपूर्वक तयार गरी पेश गर्नु पर्नेछ ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बद्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

अनुसूची ७

बाल सहभागिताका लागि पूरा गर्नुपर्ने मापदण्डहरू

१. सुसुचित तथा पारदर्शिता: बाल सहभागिता गराउँदा सहभागी गराउने निकायले उनीहरूको सहभागिता कहाँ, किन, के—का लागि र त्यहाँ सहभागिको के भूमिका अपेक्षित छ र जस्ता विषयहरूबारे अग्रिम रूपमा पारदर्शी र बुझ्न सकिने सरल भाषामा समयमै सूचित गर्नुपर्नेछ ।
२. स्वयंसेवी: बाल सहभागिता स्वयंसेवी हुनुपर्ने छ । बालबालिकालाई कतै सहभागि हुन वा आफ्नो विचार व्यक्त गर्न दबाव दिइने छैन ।
३. सम्मानपूर्णता: बालबालिकालाई कतै सहभागी गराउँदा त्यहाँ उपस्थित अन्य वयस्कहरू सरह सम्मानित ढंगले गराउनुपर्नेछ । उसलाई कुनै विषय थाहा नभएको कारण वा अन्य जुनसुकै कारणले उसलाई हेप्न वा भेदभाव गर्न पाइने छैन ।
४. सान्दर्भिकता: बालबालिकासँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने विषयमा उनीहरूलाई यस कार्यविधि बमोजिम अनिवार्य सहभागी गराउनुपर्नेछ । तर बाल सहभागिता सान्दर्भिक नहुने कार्यमा तथा प्रचलित कानून तथा स्थानीय बाल संरक्षण समितिले बाल सहभागिता गराउन नहुने भनी तोकेका बाल सहभागिता गराउन हुने छैन ।
५. बालमैत्री: बाल सहभागिता गराउँदा बालबालिकाले बुझ्ने भाषाशैलीको प्रयोग, उपयुक्त वातावरणको व्यवस्थापन लगायत अन्य आवश्यक कार्य गरी सहभागी हुने बालबालिकालाई सहज तथा सरल हुने तथा बालमैत्री वातावरण निर्माण गर्नुपर्दछ ।
६. समावेशिता: बालबालिकासँग सरोकार राख्ने विषयमा सहभागिता गराउँदा सबै प्रकारका बालबालिकाको समावेशीतामूलक सहभागिता गराउनुपर्नेछ ।
स्पष्टीकरण: सबै प्रकारका बालबालिका भन्नाले अपाङ्गता भएका, श्रमिक, सडक बालबालिका, अनाथ, असहाय, अशक्त, मानसिक असन्तुलन भएका र यौनिक अल्पसंख्यक समेतलाई बुझाउँछ ।
७. सुरक्षित तथा जोखिमबारे संवेदनशील: बाल सहभागिता सुरक्षित तथा सहज वातावरणमा गर्नुपर्नेछ । बाल सहभागिता गराउने निकायले सहभागी बालबालिकाको सुरक्षाको उचित प्रबन्ध गर्नुपर्नेछ र सम्भावित जोखिमबारे सचेत, संवेदनशील तथा पूर्वतयार रहनुपर्नेछ ।
८. जवाफदेहिता: बाल सहभागिता गराउने निकायले बालबालिकालाई सहभागी गराउँदा वा उनीहरूको विचार लिँदा गलत आश्वासन नदिई उनीहरूको विचार कहाँ, कसरी र के प्रयोजनको लागि प्रयोग हुन्छ र सोबारे स्पष्ट जानकारी दिनुपर्नेछ । बालबालिकाको सहभागिता गराउँदा आफूसँग सरोकार राख्ने विषयहरूमा उनीहरूले दिएको विचारलाई गम्भिरता तथा प्राथमिकताका साथ हेरिनुपर्दछ । तर यसरी बालबालिकाले उठाएका विषयवस्तु भूल वा अज्ञानतावश कुनै कानूनी वा सामाजिक व्यवस्थासँग बाझिन गएमा त्यसलाई अन्यथा लिन, अनावश्यक व्याख्या गर्न, विवाद गर्न वा उनीहरूले आफूलाई लागेको कुरा व्यक्त गरेकै आधारमा कुनै आरोप तथा लाञ्छना लगाउन पाइने छैन ।

बाल अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्द्धन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७९

अनुसुची ८

सपथ ग्रहण

म (आफ्नो नाम) बालबालिकाको नाममा यो सपथ लिन्छु की म .....पदमा रही निष्ठापूर्वक, मन वचन र कर्मले पदिय दायित्व, ईमानदारिता र जिम्मेवारीपूर्वक पुरा गर्नेछु । बालअधिकारको सदैव सम्मान गर्नेछु । म कुनैपनि बालअधिकार हनन हुने कार्य गर्ने छैन । संस्थालाई आघात पर्ने कुनैपनि कार्य गर्ने छैन ।

नाम:

पद:

दस्तखत

आज्ञाले

नविन कुमार गोले

प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत